

GÖTEBORGS UNIVERSITETS BIBLIOTEK

Den manliga normen
Genomgång av SAB-systemet och Svenska ämnesord
utifrån ett genusperspektiv

Karin Pettersson
Göteborgs universitetsbibliotek
Juni 2003

Ett stort tack till BIBSAM för att ni gav mig möjligheten att fördjupa mig i detta intressanta ämne. Jag vill även tacka Jon Erik Nordstrand, Mats Lindquist och Inger Eriksson för givande diskussioner samt för era synpunkter på rapporttexten. Sist men inte minst tack till Ingvar Grimberg som upplät sitt skrivbord och gav mig "ett eget rum" att arbeta i.

Göteborg 2003-06-25
Karin Pettersson

1. Inledning	2
Bakgrund	2
Mål	2
Metod	2
Definitioner av begrepp	3
Använda förkortningar	3
Avgränsningar	3
2. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	5
Feministisk teori: Genusperspektivet	5
Klassifikationsteori	6
Klassifikationsforskning: Kritisk klassifikation	7
Rapportens metodologiska genomförande	9
KVINNSAM:s ämnesordlista samt <i>European Women's Thesaurus</i>	10
SAB-systemet samt Svenska ämnesord	10
Kort historik och grundläggande principer för SAB-systemet	11
3. Genomgång av systemet och ämnesorden: Den manliga normen	12
SAB-systemets huvudavdelningar	12
Mannen som norm och kvinnan som tillhörande särskilda grupper	14
Normativa strukturer och det normerande språket	19
Placering	20
Terminologi	24
SAB-systemet i en samhällelig kontext: Genussystemet och SAB-systemet	27
4. Diskussion samt förslag på åtgärder	30
Utländska perspektiv	30
Diskussion och reflektioner	31
Förslag på åtgärder	33
5. Sammanfattning	35
Källförteckning	38
Bilaga 1 Ämnesord för kvinnor	
Bilaga 2 Ämnesord för män	
Bilaga 3 Ämnesordsförslag	

1. Inledning

Bakgrund

Ett av bibliotekens centrala områden är ämnesrepresentation som handlar om olika sätt att beskriva och representera innehållet i dokument på ett så tillfredsställande sätt som möjligt för att underlätta och förbättra dokumentens återvinning. De verktyg vi använder vid ämnesrepresentationen är bl.a. klassifikationssystem och ämnesordslistor. Ett klassifikationssystemets grundläggande uppgift kan sägas vara att på ett systematiskt sätt indela och organisera vår samlade kunskap. Denna indelning och systematisering innebär samtidigt en prioritering och ett urval. Detta sker utifrån bakomliggande klassifikationsteorier samt kunskapsteoretiska och pragmatiska överväganden. De stora universella klassifikationssystemen skapades under slutet av 1800-talet fram till 1900-talets början. Då fanns en utbredd föreställning om att klassifikationssystemets struktur korresponderade mot ett slags 'kunskapsuniversum' vars struktur var naturgiven och objektiv. Senare forskning har ifrågasatt denna syn och istället hävdade att klassifikationssystem är produkter av sin tid och speglar därmed den dominerande samhällsideologin. Detta får konsekvenser för hur representationen i systemen ser ut.

Inom den västerländska biblioteksvärlden har man sedan 1970-talet uppmärksammat att de universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna är diskriminerande och marginaliserande vad gäller t.ex. etnicitet, religion, sexualitet och kön. Flera av de internationella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna har analyserats utifrån ett genusperspektiv. Tidigare studier har visat på brister även i det svenska SAB-systemet. Det har påpekats att systemet är uppbyggt kring en manlig norm där kvinnan och det kvinnliga blir definierat som ett ämne medan mannen och det manliga får stå för det allmängiltigt mänskliga (se t.ex. Eriksson 1997 samt Wold-Karlsen 1989). Kritiken av SAB-systemet har dock endast gjorts med hänvisning till enstaka nedslag i systemet. Jag menar därför att det finns ett behov av en mer heltäckande och djupgående analys av SAB-systemet och Svenska ämnesord utifrån ett genusperspektiv.

Att SAB-systemet vilar på en manlig norm går stick i stäv med det omgivande samhällets jämställdhetsideologi och syn på könslikhet. Systemets utformning står även i motsättning till bibliotekens demokratiska ansvar. Problemet kan alltså ses som ett ideologiskt-, jämställdhets- och rättviseproblem.

Mål

- Målet med rapporten är framförallt att kartlägga de problem som finns med SAB-systemets och ämnesordens nuvarande utformning sett utifrån ett genusperspektiv men även att presentera förslag till förändringar av både schema och ämnesord. Rapporten syftar även till att inspirera till diskussion och debatt.

Metod

- Arbetets praktiska genomförande består av en kommenterad genomgång av både klassifikationsschemat och ämnesorden.
- Jag undersöker även hur liknande problem har behandlats i analyser av internationella klassifikationssystem och ämnesordslistor som t.ex. Dewey-systemet och Library of Congress Subject Headings.

- SAB-systemet och Svenska ämnesord jämförs även med andra system som utformats utifrån kvinno- och genusvetenskapens kunskapssyn. Jag använder mig främst av Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista (som används i databasen KVINNSAM) samt *European Women's Thesaurus*.

Definitioner av begrepp

Beteckningarna SAB-systemet och *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* används synonymt.

Genusforskning används idag ofta som ett samlingsbegrepp för kvinno- och mansforskning, feministisk forskning, jämställdhetsforskning, queerteori och homosexualitetsforskning (eller gay and lesbian studies) (Höglund 2000).¹ Jag använder i det följande begreppen genusforskning och feministisk forskning synonymt. Genusvetenskap används som beteckning på den akademiska disciplinen. I begreppen genusforskning och genusvetenskap inbegrips både feministisk teori och queerteori.

Queerteori har vuxit fram ur feministisk forskning och homosexualitetsforskning. Den tar sin utgångspunkt i en problematisering av begrepp som kön, sexualitet och identitet. Queerteori inbegriper bl.a. en kritik av heteronormativiteten, d.v.s. synen på heterosexualitet som norm och homosexualitet som avvikelse.

Genus används för att beskriva de föreställningar, normer och värderingar som finns kring kvinnor och män, kring vad som ses som 'kvinnligt' och 'manligt'. Genus ses som socialt och kulturellt konstruerat. Genus är ett relationellt begrepp, det fokuserar alltså på relationen mellan könen. Genus används även som beteckning på system eller strukturer som ordnar samhället utefter kön, exempelvis genussystem och genusstrukturer.

Kön används som synonymt med kvinnor och män.

Använda förkortningar

DDC	Dewey Decimal Classification
LCC	Library of Congress Classification
LCSH	Library of Congress Subject Headings
UDC	Universal Decimal Classification (på svenska UDK)

Avgränsningar

Jag använder mig av den senaste utgåvan av *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* (SAB-systemet), d.v.s. den 7:e från 1997. Ämnesorden hämtas från databasen *Svenska ämnesord* <http://www.annesord.kb.se/>.²

Rapportens primära syfte är att analysera klassifikationssystemet och ämnesorden så som de är utformade. Det finns en skillnad på en analys av systemet som sådant och på

¹ Se även Eduards (1995) för en diskussion om och definition av begreppen kvinnoforskning, jämställdhetsforskning, genusforskning och feministisk forskning.

² Rapporten hänvisar till databasens innehåll t.om. 2003-03-27. Senare tillägg eller ändringar redovisas inte.

hur det appliceras, d.v.s. hur enskilda dokument klassificeras. Mitt syfte är således inte att studera hur systemet används i praktiken även om detta kan beröras emellanåt.

2. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Feministisk teori: Genusperspektivet

Feministisk teori strävar efter att identifiera och blottlägga de maktstrukturer som är knutna till kön. I feministisk teori gör man ofta en distinktion mellan kön och genus, mellan det biologiska könet och det socialt/kulturellt skapade.³ Distinktionen började användas i kvinnovetenskapliga sammanhang på 1980-talet för att, skriver Eva Gothlin, ”begreppsliggöra att relationen mellan könen, liksom mäns och kvinnors beteenden, sysslor och vad som anses ’manligt’ eller ’kvinntligt’ inte är biologiskt givet, utan socialt och kulturellt konstruerat” (1999, s. 4).

Inom feministisk teori har det utvecklats egna teoretiska modeller och begrepp. En av de mest spridda och använda är historikern Yvonne Hirdmans teori om genussystemet. Hirdman menar att hela vårt samhälle är uppbyggt efter ett genussystem. Genussystemet ska förstås som:

en dynamisk struktur (system); en beteckning på ett ’nätverk’ av processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbundenheter. Genussystemet är således en ordningsstruktur av kön. Denna grundläggande ordning är förutsättningen för andra sociala ordningar. Ordningen av människor i genus har blivit basen för de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna. (1988, s. 51)

Systemet bygger på två logiker: *dikotomi* (isärhållning) och *hierarki* (rangordning). Isärhållningen innebär att kvinnligt och manligt ses som något som skiljer sig åt och som inte bör blandas. Grunden för isärhållningen finns i arbetsfördelningen mellan könen och i föreställningar om kvinnligt och manligt. Rangordningen bygger på en hierarki där det manliga är normen och utgör definition för vad som är allmängiltigt. Detta kallar Hirdman för den manliga normens primat. Genussystemet lyfter alltså fram maktrelationer mellan könen. Systemet verkar på och reproduceras på tre nivåer: en symbolisk abstrakt, en samhällelig/institutionell och en individuell nivå. På alla nivåer verkar genussystemets strukturer och binder könen till sysslor, platser och egenskaper. Genussystemet genomsyrar alltså hela samhället, från maktens boningar ner till den enskilda individen. Trots att enskilda kvinnor och män kan överskrida könsbarriärerna kvarstår en kulturellt nedärvd samhällsstruktur som vilar på könsåtskiljande grund. Även ting, handlingar, institutioner och yrken har blivit bekönade. Trots sitt strukturella mönster uppvisar genussystemet stora variationer över tid och rum. Samtidigt är det här en ordning som inte får verka ostört utan som hela tiden ifrågasätts och förändras.⁴ Jag undersöker i denna rapport om och i så fall hur genussystemet reflekteras i SAB-systemet.

Under senare år har en ny teoribildning, queerteori, vuxit fram. Queerteori är starkt influerad av postmodernistisk och dekonstruktivistisk teori och metod och står för ett dekonstruerande av såväl identitetskategorier som normerande strukturer. Den uppstod i

³ Distinktionen mellan kön och genus har utsatts för kritik. Detta är dock inget jag har utrymme för att gå in på här. En genomgång över den svenska debatten finns i Cecilia Åsbergs artikel ”Debatten om begreppen: ’Genus’ i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1980-1998” från 1998. En uttömmande analys finns i Toril Mois essä ”Vad är en kvinna?: Kön och genus i feministisk teori” från 1997. Även Sara Danius essä ”Själen är kroppens fångelse: Om den vanskliga distinktionen mellan kön och genus” från 1995 ger en bra genomgång över det problematiska i denna uppdelning.

⁴ För en vidareutveckling av detta se Hirdmans bok *Genus: Om det stablas föränderliga former* (2001).

gränslandet mellan feministisk forskning och homosexualitetsforskning i USA på 1980-talet och nådde Sverige i mitten av 1990-talet. Queerteori uppfattar inte heterosexualiteten som naturgiven eller essentiell utan den analyseras som socialt konstruerad och som en maktstruktur. Queerteori öppnar därmed för möjligheten att ifrågasätta heterosexualiteten som norm och synen på homosexualitet som avvikelser. Det innebär att queerteorin granskar och kritiserar heteronormativiteten.⁵ Tiina Rosenberg, teatervetare och queerteoretiker, förklarar i boken *Queerfeministisk agenda* begreppet:

Heteronormativitet är enkelt uttryckt antagandet att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt. Med begreppet heteronormativitet åsyftas i forskningssammanhang de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande. (2002, s. 100)

Det går inte att tala om en enhetlig queerteori, den ska snarare ses som ett flertal teorier och perspektiv som tar sin utgångspunkt i en problematisering av kön, sexualitet och identitet. Jag använder mig av queeteorins begrepp heteronormativitet i min genomgång av SAB-systemet för att undersöka om det finns en heterosexuell norm i systemet och i så fall hur den gestaltar sig.

En användbar definition på vad genusperspektivet innebär finns i Göteborgs universitets jämställdhetsplan:

Med genusperspektiv menas att man betraktar samhället som ett könsfördelningsystem. I dagens samhälle är manligt kön överordnat kvinnligt. Begreppet genus innefattar de föreställningar som finns i samhället om kvinnor och män, kvinnligt och manligt. Genus handlar med andra ord om hur kön och könsskillnad tolkas i ett socialt, kulturellt och historiskt sammanhang. [...] Genusperspektiv handlar också om att studera hur genus symboliseras och uttrycks i identiteter, lagar, institutioner, texter etc. (Göteborgs universitet. Jämställdhetskommittén 2000, s. 28)

Klassifikationsteori

Klassifikation definieras av Jennifer Rowley i boken *Organizing knowledge* som: "The arrangement of things in logical order according to their degree of likeness" (1992, s. 485). Klassifikationssystem blir då "an orderly arrangement of terms and classes" (ibid., s. 176).

Rowley menar att det finns två principer bakom skapandet av klassifikationssystem. Den första kallar hon *literary warrant*, vilket innebär att systemet speglar de ämnen (och relationer mellan ämnen) som finns i den litteratur (eller de dokument) som systemet ska klassificera. Detta är en pragmatisk hållning. Problemet med denna princip är naturligtvis att samlingen av dokument ändras över tid och systemet måste då kontinuerligt uppdateras. Alternativet är system som baseras på någon bakomliggande teori rörande kunskapens natur och organisation. Vanligt är även att dessa två principer blandas.

⁵ Heteronormativiteten har uppmärksammats tidigare men då under andra beteckningar. Lesbiska feminister har länge påpekat att mycket av den feministiska teoribildningen inte problematiserar heterosexualiteten och att den därmed osynliggör lesbiska kvinnor. Under 1980-talet skrevs och pratades det om tvångsheterosexualitet eller obligatorisk heterosexualitet. Diskussionen initierades av den amerikanska feministen Adrienne Rich och hennes artikel "Compulsory heterosexuality and lesbian existence", publicerad i tidskriften *Signs* 1980.

SAB-systemet är ett bibliografiskt klassifikationssystem, dessa kan delas in i två huvudgrupper: ämnesavgränsade, eller specialsystem, samt universella system. SAB-systemet tillhör den senare gruppen. De universella klassifikationssystemen syftar till att spegla hela vårt samlade kunskapsuniversum.

De universella klassifikationssystemen kan vidareindelas i två huvudkategorier: enumerativa och facetterade system. *Enumerativa* eller analytiska system är uppbyggda kring ett antal grundläggande discipliner (huvudklasser) som i sin tur delas in i ett antal underklasser. Systemen är alltså hierarkiskt uppbyggda. Systemen är uppräknande (härav enumerativa), varje ämne listas och alla ämnen, både enkla och sammansatta, har sin bestämda plats i systemet. *Facetterade* eller syntetiska system utgår från olika aspekter (facetter) på ett ämne och klassifikationskoderna bildas genom att sammanföra dessa aspekter. Ursprungligen kommer de facetterade systemen ur behovet att kunna hantera komplexa och sammansatta ämnen.

De flesta av de stora universella klassifikationssystemen skapades enligt den enumerativa principen men även de system som från början var enbart enumerativa har utvecklats till att även integrera facetter. Dewey-systemet har i stor utsträckning behållit sin enumerativa prägel, även SAB-systemet har en huvudsaklig enumerativ uppbyggnad. Facetterade system ses idag av många som ett mer systematiskt sätt att skapa klassifikationssystem som motsvarar dagens snabba utveckling och expansion av kunskap och dokument. Erfarenhet har visat att de enumerativa systemen är relativt oflexibla och att de har svårt att på ett tillfredsställande sätt rymma alla ämnen som krävs. Det sker alltid ett urval av ämnen annars skulle systemen bli alldeles för omfattande och komplexa. Ett grundläggande problem med de enumerativa systemen är svårigheten att hantera sammansatta ämnen och då särskilt de nya tvärvetenskapliga ämnen, som t.ex. genusvetenskapen, som uppkommit under de senaste decennierna (Rowley 1992, s. 179-184).

Något som är viktigt att poängtera är att de universella klassifikationssystemens s.k. universalitet inte är oproblematisk. Birger Hjørland, professor i biblioteks- och informationsvetenskap, menar att:

Universelle klassifikationssystemer har som fordel, at ethvert emne er vurderet og prioriteret ud fra en helhedsvurdering. Dette indbærer samtidig den ulempe, at et universelt klassifikationssystem altid må indebærer en prioritering, en fagpolitisk stillingtagen og et kompromis mellem forskellige fags erkendelsesinteresser. (1995, s. 253)

Min studie av SAB-systemet undersöker bland annat hur dessa prioriteringar, ställningstaganden samt kompromisser ter sig ur ett genusperspektiv.

Klassifikationsforskning: Kritisk klassifikation

Under de senaste decennierna har flera studier inom klassifikationsforskningen haft som mål att blottlägga ideologiska och politiska tendenser i befintliga system utifrån olika ideologikritiska perspektiv. Denna gren inom klassifikationsforskningen kallas ofta *kritisk klassifikation*.⁶

⁶ För en mer utförlig förteckning över forskare som ägnat sig åt denna forskningsinriktning se Pettersson (2001, s. 16-24). Se även Hansson (1999, s. 37-40).

En hel del har skrivits om klassifikationssystem och ämnesord utifrån ett ideologiskt och/eller genusperspektiv inom den engelskspråkiga världen. Svensk forskning inom ämnet är det dock sämre ställt med. Den enda avhandlingen inom ämnesområdet är Joacim Hanssons doktorsavhandling *Klassifikation, bibliotek och samhälle: En kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"* från 1999 som behandlar första utgåvan av SAB-systemet från 1921 och förhållandet mellan klassifikationssystem och samhällsideologi. Även om Hansson inte har ett uttalat genusperspektiv i sin analys finns det närvarande i hans tolkning av systemet.

Genom en närläsning av klassifikationssystemets alla avdelningar ser Hansson ett generellt mönster i form av en rörelse i de olika avdelningarna som går från centrum till periferi. Företeelser och ämnen som representerar etablerade normer i samhället återfinns överst i hierarkierna och marginaliserade och mer alternativa ämnen återfinns längre ner. Centrum är normaliteten och periferin blir då olika brott mot denna normalitet. Det tydligaste exemplet på detta är kanske, menar Hansson, "hur kvinnan och det kvinnliga på ett explicit sätt ställs mot något annat, uttalat, men underförstått manligt. Mannen utgör en självskriven norm i SAB-systemet" (1999, s. 185). Hansson kallar denna behandling av kvinnan och andra marginaliserade grupper och företeelser för *inkludering genom särskiljning*. Jag undersöker om det fortfarande förhåller sig så i 1997 års upplaga av SAB-systemet att mannen är norm och kvinnan den avvikande andra.

Hansson menar att synen på klassifikation är beroende av vilken kunskapsteoretisk grund som ligger bakom. Förutom att klassifikationssystemet korresponderar mot innehållet i de dokument som klassificeras (jfr med *literary warrant* s. 6 ovan) kan det även sägas korrespondera mot något som sträcker sig utöver innehållet i dessa dokument. Det går att urskilja tre grundhållningar kring vad detta kan sägas vara. Den första hållningen menar att klassifikationssystemen korresponderar mot ett evigt och objektivt kunskapsuniversum. Denna idé hör samman med en idealistisk världsbild och kunskapssyn och går tillbaka ända till antiken. Tidiga klassifikationsteoretiker som Melvil Dewey och S. R. Ranganathan hör till dem som försökt skapa strukturer som motsvarar det 'naturgivna' sätt som ett kunskapsuniversum anger för indelningen av kunskap. Den andra hållningen ser klassifikationssystemen som korresponderande mot det samlande vetandet i världen medan den tredje hållningen ser klassifikationssystemen som korresponderande mot det samhälle de uppstått i. Detta innebär att klassifikationssystemen ses som produkter av sin tid och kontext och därmed speglar de den dominerande samhällsideologin vad gäller synen på kunskap. De som sysslar med kritisk klassifikation intar den tredje ståndpunkten (Hansson 1999, s. 31-34).

A. C. Foskett är en av de forskare som ägnat sig åt kritisk klassifikation. Redan 1971 publicerade han en kritik av DDC och dess behandling av kvinnan. Kvinnan klassades i äldre upplagor av DDC under *390 Customs and folklore* mellan *Etiquette* och *Gypsies*. I ett senare arbete från 1984 studerar Foskett både DDC, UDC och LCSH, särskilt deras behandling av kvinnan samt av sexualitet. Foskett antyder att klassifikationssystem inte bör ses som objektiva utan som kulturellt färgade:

Classification theorists have always emphasized the importance of the objective approach in the construction of classification schemes; the scheme should not reflect the prejudices of its maker, but should represent some kind of eternal and external truth. However, when one begins to examine almost any scheme it quickly becomes clear that, far from being objective, it is likely to reflect both the prejudices of its time and those of its author. (1971, s. 117)

Den forskare som kanske tydligast har utgått från ett genusperspektiv i analyser av både klassifikationssystem och ämnesordslistor är kanadensaren Hope A. Olson. Hennes teoretiska utgångspunkter är feministisk, poststrukturell och postkolonial teori och hennes metod dekonstruktivistisk. Olson undersöker klassifikationsteorier och klassifikationssystem och deras kulturellt konstruerade natur. Utifrån sitt poststrukturellistiska perspektiv kritiserar hon teorier och system som baseras på föreställningen om ett objektivt, universellt kunskapsuniversum, bl.a. kritiseras Melvil Deweys och S. R. Ranganathans kunskapsteoretiska grund. Olson menar att det inte kan finnas något universellt system för kunskap, alla system måste per definition utesluta något/någon. Olson skriver:

From a poststructural perspective, any concept is defined by what it is not; any class or structure includes what it does not exclude. The distinctions between concepts, and the inclusions and exclusions of classes and structures are constructed by their historical and contemporary contexts. (1994, s. 77)

Alltså, genom att vissa termer inkluderas exkluderas per automatik andra. ”Thus, our organization of knowledge is an act of power” (Olson 1994, s. 72). Olson menar att ett universellt, objektivt och neutralt system är en omöjlighet att skapa men detta betyder inte att det inte är av yttersta vikt att analysera och förbättra de existerande systemen. Ett sätt att göra detta, menar Olson, är att ”make the systems permeable, create spaces through which the voice of the *Other* outside of the limit has the opportunity to be heard inside it” (1996a, s. 303). Längre fram ska jag visa hur detta kan åstadkommas.

Margaret N. Rogers undersöker i artikeln ”Are we on equal terms yet?” från 1993 ämnesord i LCSH mellan 1975-1991 som rör kvinnor. Rogers finner att många förbättringar skett under perioden men att det fortfarande kvarstår mer subtila former av ”gender bias”. Det mest genomgripande problemet är föreställningen om mannen som norm inom de flesta områden, speciellt inom arbetslivet. Termer som används för män används även för människor i allmänhet. LCSH har t.ex. ämnesorden *librarians* och *women librarians*, däremot inte manliga bibliotekarier. Även här är alltså mannen norm trots att fältet domineras av kvinnor. Rogers påpekar även, mycket riktigt, att problemet med diskriminerande ämnesord går utöver de individuella systemens utformning. Andra faktorer som påverkar är urvalet av litteratur, fördomar som finns i litteraturen och till sist den bias, eller manliga snedvridning, som finns inbyggd i språket.

Rapportens metodologiska genomförande

Min analys av SAB-systemet och Svenska ämnesord baserar sig på egna observationer samt litteraturstudier. Analysen görs utifrån den teoretiska grund som presenterats, synen på samhället som ett genusystem samt synen på klassifikationssystem som kulturellt skapade. Jag analyserar dock inte enbart klassifikationssystemet och ämnesorden avhängt litteraturen de är tänkta att representera utan kommer även att undersöka huruvida det vanliga argumentet att systemen enbart bygger på litteraturen kan sägas stämma. Detta görs med hjälp av sökningar i den svenska nationella biblioteksdata-basen LIBRIS. SAB-systemet och Svenska ämnesord kommer även att jämföras med andra system som utformats utifrån kvinno- och genusvetenskapens kunskapsyn. Dessa system har uppkommit ur behovet att förbättra den kvinno- och genusvetenskapliga forskningens kunskapsorganisation då man menat att de universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna har varit bristfälliga och fördomsfulla. Jag använder mig av Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordsregister, deras

bibliografi *Ny litteratur om kvinnor* samt *European Women's Thesaurus*. Jämförelsen med dessa specialsystem visar på ett tydligt sätt att olika prioriteringar och olika perspektiv skapar olika system.

KVINNSAM:s ämnesordlista samt *European Women's Thesaurus*

Kvinnohistoriska samlingarna är en egen avdelning vid Göteborgs universitetsbibliotek. Biblioteket är nationellt ansvarsbibliotek för kvinno-, mans- och genusforskningen och har en egen databas KVINNSAM. Basen innehåller omkring 100.000 referenser vilket innebär att den är den största databasen i Europa inom kvinno-, mans- och genusforskning (Eriksson 2002, s. 7). KVINNSAM är tillgänglig via LIBRIS webbsök. Kvinnohistoriska samlingarna har utvecklat en egen kontrollerad ämnesordlista (se <http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/kvinnsam/ordlista.html>.) Ämnesorden utgår från ett kvinnoperspektiv, d.v.s. ämnesordet *kvinnor* är alltid underförstått. Ämnesordet *författare* avser kvinnliga författare, för manliga författare används ämnesordssträngen *författare: män*. Ämnesordlistan innehåller idag ca 2000 termer men är ständigt under tillväxt. Kvinnohistoriska samlingarna producerar även en bibliografi, *Ny litteratur om kvinnor*, som utkommer med fyra nummer per år. Bibliografien är indelad i 23 ämnesområden och finns numera enbart tillgänglig via webben (se <http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/nylitt>).

European Women's Thesaurus (EWT) är resultatet av ett samarbetsprojekt mellan bibliotek och informationscentrum för kvinno- och genusforskning från 13 västeuropeiska länder. En av tankarna bakom tesaurusen är att underlätta samarbete och utbyte av information genom ett gemensamt indexeringsspråk. Tesaurusen är tänkt att vara till hjälp dels vid indexering och dels vid informationssökning. Ämnesområdet definieras i tesaurusens förord till "information on the position of women and women's studies" (s. ii). EWT har, liksom KVINNSAM:s ämnesordlista, en kvinnlig norm. Allmänna ämnesord som t.ex. *pensions* används både för dokument om pensioner i allmänhet och dokument som behandlar pensioner för kvinnor. Dokument om pensioner för män indexeras med *pensions -w*. Detta är ett medvetet val: "This is an ideological reversal of standard indexing language which mostly uses the general term for information on men, and women are named separately" (s. ix). EWT innehåller ca 2000 termer.

SAB-systemet samt Svenska ämnesord

SAB-systemet har en fast kommitté bakom sig, *Svensk biblioteksförenings kommitté för Klassifikationssystem för svenska bibliotek (SAB-systemet)*, som har som huvuduppgift att utveckla och underhålla klassifikationssystemet. Kommittén tar ställning till de förslag som kommer in och initierar även själva förändringar. Ändring och uppdatering av SAB-systemet pågår kontinuerligt och besluten publiceras löpande på kommitténs hemsida (se <http://www.biblioteksforeningen.org/komm/klass/>).

Svenska ämnesord är en databas med ca 30.000 kontrollerade ämnesord. För underhåll, utveckling och ansvar av basen svarar BUS (Enheten för bibliografisk utveckling och samordning) vid Kungliga biblioteket. Databasen uppdateras och revideras kontinuerligt. Förslag till nya ämnesord eller ändringar kan lämnas via formulär på BUS sidor om ämnesord (se <http://www.kb.se/bus/ao/aostart.htm>). Där kan man även ta del av protokoll från Ämnesordsgruppens möten där nya godkända ämnesord listas. Svenska ämnesord är en reviderad sammanställning av det tryckta ämnesordsregistret

till SAB-systemet och den kumulerade ämnesordslistan som funnits på KB:s webbsidor. Till de flesta ämnesord finns en eller flera SAB-koder knutna. Utformningen av Svenska ämnesord följer numera samma riktlinjer som Library of Congress Subject Headings och således internationell praxis.

Kort historik och grundläggande principer för SAB-systemet

SAB-systemet utkom första gången 1921. Medan våra grannländer Norge och Danmark valde anpassade och omarbetade versioner av Dewey-systemet gick Sverige sin egen väg och utvecklade ett eget nationellt klassifikationssystem. Klassifikationssystemet skapades ursprungligen för folk- och skolbiblioteken men i och med fjärde upplagan från 1956 som innehöll omfattande utbyggnader och moderniseringar började SAB-systemet även att användas vid vissa forskningsbibliotek (Berntsson 1997, s. 2-3).

SAB-systemet är uppbyggt av 25 huvudavdelningar. Dessa är sedan finindelade enligt en hierarkisk princip som innebär en över- respektive underordning. Hur denna över- respektive underordning ser ut utifrån ett genusperspektiv är något jag tittar särskilt på.

3. Genomgång av systemet och ämnesorden: Den manliga normen

SAB-systemets huvudavdelningar

1921	1997
A Bok- och biblioteksväsen	A Bok- och biblioteksväsen
B Skrifter av allmänt och blandat innehåll	B Allmänt och blandat
C Religion	C Religion
D Filosofi	D Filosofi och psykologi
E Uppfostran och undervisning	E Uppfostran och undervisning
F Språkvetenskap	F Språkvetenskap
G Litteraturvetenskap	G Litteraturvetenskap
H Skönlitteratur	H Skönlitteratur
I Skön konst (med musik och teater)	I Konst, musik, teater och film
J Arkeologi	J Arkeologi
K Historia	K Historia
L Biografi (med genealogi)	L Biografi med genealogi
M Antropologi och folkkunskap	M Etnografi, socialantropologi och etnologi
N Geografi	N Geografi
O Samhälls- och rättsvetenskap (med nationalekonomi och statistik)	O Samhälls- och rättsvetenskap
P Teknologi	P Teknik, industri och kommunikationer
Q Ekonomi (med industri, handel och kommunikationer)	Q Ekonomi och näringsväsen
R Gymnastik, sport, lek och spel	R Idrott, lek och spel
S Krigsväsen	S Militärväsen
T Matematik	T Matematik
U Naturvetenskap	U Naturvetenskap
V Medicin	V Medicin
	X Musikalier
	Y Musikinspelningar
	Ä Tidningar

Vi kan konstatera att huvudavdelningarna endast genomgått mycket små förändringar under de 76 år som gått mellan SAB-systemets första upplaga och den senaste. Nya ämnen har alltså till övervägande del givits plats i den rådande strukturen.

Bibliografin *Ny litteratur om kvinnor* är indelad i huvudgrupper som skulle kunna jämföras med SAB-systemets huvudavdelningar för att få en indikation på hur en annan indelning ur ett specifikt kvinno- eller genusperspektiv skulle kunna te sig. Detta med reservationen att avdelningarna i *Ny litteratur om kvinnor* inte används i något klassifikationssystem och heller inte är ordnade i någon inbördes ordning. Huvudgrupperna, 23 stycken är: *Arbete och ekonomi, Biografi, Filosofi, Forskning, Historia, Konst, musik och teater, Kvinnorörelsen och feminism, Könroller och jämställdhet, Litteratur, Massmedia, Medicin och hälsa, Politik, Psykologi och psykiatri, Religion, Rättsvetenskap, Samhällsfrågor, Samlevnad, Sexualitet,*

Socialantropologi och etnologi, Sport och fritid, Språk, Teknik, naturvetenskap och matematik samt *Undervisning och utbildning*. I *Ny litteratur om kvinnor* har man valt *Kvinnorörelsen och feminism* samt *Könsroller och jämställdhet* som två huvudgrupper. Deras utgångspunkt i val av huvudgrupper ser naturligtvis helt annorlunda ut än SAB-systemets, men genom att peka på ett alternativ vill jag visa att även SAB-systemets val av huvudavdelningar bör ses som en prioriterings- och avvägningsfråga.

Klassifikationsforskaren Brian Quinn (1994) menar att klassifikationssystemens indelning av ämnen i huvudklasser och underklasser baseras på en social konsensus vad gäller kunskap, denna konsensus ser olika ut i olika tider, länder och inom olika discipliner. Inte bara ämnenas inbördes hierarki är socialt influerad utan även valet av vilka ämnen som inkluderas i systemet.

Allan Wilson (1992) och Maj Klasson (1995 & 1996) har båda genom jämförande analyser av huvudavdelningarna i klassifikationssystem från västerländska respektive kommunistiska länder visat att valet av huvudklasser samt deras inbördes ordning kan säga en hel del om systemens bakomliggande ideologier och preferenser.

Klasson (1996) menar också att man utifrån ett feministiskt perspektiv kan vara mycket kritisk mot kunskapsorganisationen i SAB-systemet. Hon menar att själva den hierarkiska ordningen korresponderar mot en patriarkal tradition som baseras på den manliga individen som norm.⁷ SAB-systemets struktur kan också karaktäriseras som patriarkal genom att ämnen som *Idrott, lek och spel* och *Militärväsen*, ämnen som traditionellt sett brukar kategoriseras som manliga⁸, tilldelas egna huvudavdelningar, medan 'kvinnofrågan' och feminism placeras i en underavdelning till en underavdelning till en underavdelning (*Ohja Kvinnofrågor*). Hansson menar också att vi redan i analysen av huvudavdelningarna i SAB-systemets första upplaga kan konstatera att det manliga fungerar som norm genom att ämnen som *Gymnastik, sport, lek och spel* och *Krigsväsen* trots sina ringa omfattningar tillskrivs status som huvudavdelningar. Hansson påpekar, i likhet med Klasson, att dessa är typiskt manliga aktiviteter.

Även Olson hävdar att klassifikationssystemens hierarkiska karaktär kan sägas vara manlig eller patriarkal (se t.ex. Olsons analys av DDC ur ett feministiskt perspektiv (1996a)). Hon undersöker även den kulturella grunden i klassifikation som en patriarkalisk, grekisk/europeisk konstruktion (se Olson 1999).

Genom att studera huvudavdelningarna har vi sett uttryck för patriarkala drag i SAB-systemet. Är detta något som genomsyrar hela systemet? I den följande genomgången av systemet tittar jag bl.a. på vilken syn på kvinnor respektive män som finns, explicit eller implicit, i klassifikationssystemet respektive ämnesorden, d.v.s. vilka normer eller värderingar vad gäller genus som kommer till uttryck. Jag undersöker hur ofta könstillhörighet definieras och huruvida det skiljer sig mellan hur ofta kvinnor respektive män definieras som sitt kön.

⁷ I motsats till de hierarkiska klassifikationssystemen ställer hon de nya datorbaserade system som bygger på relationer och horisontella länkar mellan ämnen. Klasson skriver: "knowledge organisation in databases is similar to forms of information dissemination used by feminist movements and new social movements. These movements stand for ideas of knowledge dissemination used by groups who turn against patriarchal top-down models" (1996, s. 11).

⁸ Att dessa huvudavdelningar fortfarande i SAB-systemet kan betecknas som manliga blir tydligt då vi bland ämnesorden hittar *Damidrott* samt *Kvinnor i försvaret*. Några motsvarande ämnesord för män finns inte. Alltså är mannen en outtalad norm både inom idrott och i försvaret.

Genomgången av klassifikationssystemet och ämnesorden har den manliga normen som övergripande tema. Denna princip har i sin tur delats upp i tre aspekter: Mannen som norm och kvinnan som tillhörande särskilda grupper, Placering samt Terminologi. Dessa presenteras i tur och ordning med de kommer även, i viss mån, att gå in i och överlappa varandra. Jag diskuterar även normativa strukturer och det normerande språket.

Mannen som norm och kvinnan som tillhörande särskilda grupper

Att mannen är norm och kvinnan den avvikande andra är något Hansson visar i sin läsning av första upplagan av SAB-systemet. Vad som utmärker normen är att den inte behöver definieras, den blir synlig genom sin frånvaro. Terry Eagleton talar i sin bok *Ideology: An introduction* om olika strategier som används för att legitimera en ideologi. Hansson menar att SAB-systemet karakteriseras av vad Eagleton benämner "the dominant ideology thesis" (Eagleton 1991, s. 56 efter Hansson 1999, s. 234). Detta innebär att vissa fundamentala normer inte behöver uttalas utan blir synliga genom sin frånvaro. Ett av de tydligaste exempel på detta som Hansson pekar på är "den manliga utgångspunkt som tyst förutsätts systemet igenom" (s. 234).

Att mannen fortfarande är norm i SAB-systemet råder det ingen tvekan om. Den manliga normen är det tydligaste och mest genomgående mönstret som jag identifierat i min läsning av klassifikationssystemet. Gång på gång lyfts kvinnor ut som tillhörande särskilda grupper medan män oftast förblir osynliga eller klassas under den allmänna kategorin. Detta sker genomgående i hela systemet.

Här följer några konkreta exempel på den manliga normen i klassifikationssystemet.

<i>Oha</i>	<i>Arbete och arbetsmarknad</i>
<i>Ohaf</i>	<i>Särskilda grupper av arbetstagare</i>
<i>Ohafa</i>	<i>Barn och ungdom på arbetsmarknaden</i>
<i>Ohafb</i>	<i>Kvinnor på arbetsmarknaden</i>
<i>Ohafc</i>	<i>Hemarbetare</i>
<i>Ohafd</i>	<i>Handikappade på arbetsmarknaden</i>
<i>Ohafe</i>	<i>Äldre på arbetsmarknaden</i>
<i>Ohafi</i>	<i>Invandrare på arbetsmarknaden</i>

Bland ämnesorden återfinns även *Män – arbete och arbetsmarknad* men hänvisas till den överordnade klassen *Ohaf*. Trots detta är det endast kvinnorna av könen som har fått en egen klass i systemet. Dessutom blir grupperna i klasserna *Ohafa – Ohafi* hierarkiskt underordnade män som ingår i den överordnade allmänna klassen. Det som inte behöver definieras blir således det som utgör normen på arbetsmarknaden, eller, som Siv Wold-Karlsen skriver: "En vanlig, normal arbetstagare framstår därmed som en vuxen, fullt arbetsför, icke-invandrad och icke-hemarbetande man i 'sina bästa år' " (1989, s. 14).

Att mannen ses som norm på arbetsmarknaden i SAB-systemet blir även tydligt genom alla de ämnesord som betecknar yrken/befattningar där kvinnor särskiljs. Det finns 80 yrkesbeteckningar som särskiljer kvinnor⁹ (*Kvinnliga journalister, Kvinnliga läkare, Kvinnliga rektorer* m.fl.) och endast två (*Manliga lärare* och *Manliga vårdbiträden*)

⁹ Se Bilaga 1 för en förteckning över dessa samt andra ämnesord för kvinnor.

som särskiljer män. Detta är inget SAB-systemet och Svenska ämnesord är ensamma om utan det reflekterar även gängse språkbruk. Språkvetaren Ritva Himanen visar i sin studie *Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor: Titlar och yrkesbeteckningar i nusvensk dagspress* (1990) att yrkesbeteckningar med adjektiven kvinnliga respektive manliga ofta används för ovanliga yrken för respektive kön. Hon konstaterar även att: ”Detta sätt att visa kön förefaller vara vanligare då man vill markera kvinnligt kön” (s. 12).

Ett annat exempel där mannen är norm och kvinnan avskiljs som tillhörande särskilda grupper är under *Ohd Emigration och immigration*.

Ohd *Emigration och immigration*

Ohdf *Flyktingfrågor och flyktingpolitik*

Ohdfb *Särskilda ålders- och könsgrupper av flyktingar*
Hit t ex flyktingbarn, flyktingkvinnor.

Ohdi *Immigration*

Ohdib *Särskilda ålders- och könsgrupper av invandrare*
Hit t ex invandrabarn, invandrankvinnor.

I Svenska ämnesord finns ämnesorden *Invandrabarn*, *Invandrarflickor*, *Invandrankvinnor* och *Invandrarungdomar* men inte invandramän. Detta ger intryck av att endast kvinnor tillhör ”Särskilda [...] könsgrupper”. Samma mönster infinner sig under *Qblbmd Konsumentforskning*. Där kan vi läsa: ”Hit konsumentpsykologi, preferenser, attityder, reaktioner. Hit även särsk grupper av konsumenter, t ex kvinnor, barn”.

Under *X Musikalier* och *Y Musikinspelningar* finns också exempel på hur kvinnor och män behandlas olika och där klassen för män har en högre hierarkisk nivå jämfört med den för kvinnor. Vi ser även åter hur kvinnor och barn definieras och placeras tillsammans. Under klassen *Xpb/Ypb Flerstämmig körsång med instrumental- och/eller orkesterackompanjemang* finns *Xpba/Ypba Damkör eller barnkör* som vidareindelas i *Xpbaa/Ypbaa Damkör* och *Xpbab/Ypbab Barnkör*. *Xpbd/Ypbd Manskör* får dock en egen klass (på samma hierarkiska nivå som *Xpba/Ypba Damkör eller barnkör*). Samma indelning återkommer under *Xpc/Ypc Flerstämmig körsång a capella*. Man kan undra vad syftet är med att slå ihop *Damkör och barnkör* i en klass för att sedan finindela dem medan *Manskör* har fått en egen klass. Detta skulle kunna ha med beståndet att göra, det borde helt enkelt finnas betydligt mer material för manskörer. En sökning i LIBRIS tyder på att det inte finns något belägg för detta.¹⁰

Även i klassen *G Litteraturvetenskap* syns en manlig norm. Vi hittar under Särskilda tilläggsbeteckningar *G.0972 Kvinnolitteratur* med texten ”Hit även kvinnan som litterärt motiv”. Till denna klass knyts ämnesorden *Femmes fatales i litteraturen*, *Kvinnan i litteraturen* samt *Litteratur – kvinnliga författare*. Vidare finns ämnesord som: *Kvinnliga författare*, *Kvinnliga författare i konsten*, *Arbetarkvinnor i litteraturen*, *Svarta kvinnor i litteraturen*, *Kvinnor och litteratur* samt *Kvinnor – böcker och läsning*. Mannen är en så självskriven norm inom litteraturvetenskapen i SAB-systemet och Svenska ämnesord att han aldrig behöver benämnas.

¹⁰ *Xpbaa (Damkör)* ger 162 träffar, *Xpbab (Barnkör)* 147 träffar och *Xpbd (Manskör)* 105 träffar. Motsvarande sökningar under *Xpc* visar på liknande tendenser. Sökningen utförd 2003-03-15.

Mönstret med den manliga normen som jag identifierat i klassifikationssystemets uppbyggnad återspeglas och förstärks i ämnesorden. Ämnesorden för kvinnor är många medan det finns relativt få ämnesord för män. Det finns, i skrivande stund, 225 ämnesord för kvinnor mot 44 för män. För en fullständig förteckning över dessa se Bilaga 1 och 2. Vi hittar t.ex. ämnesord som: *Arbetarkvinnor*, *Damidrott*, *Kristna kvinnor*, *Kvinnliga chefer*, *Kvinnliga konsumenter*, *Kvinnor i fackföreningsrörelsen*, *Kvinnor med funktionshinder*, *Kvinnor och rasism*, *Svarta kvinnor*, *Synskadade kvinnor* och *Yrkeskvinnor*. Det finns inga manliga motsvarigheter till något av dessa ämnesord. Dessa ämnesord visar därmed på kvinnor som alternativ till en manlig norm.

Vidare finns under *Oac Familjesociologi* ämnesord för *Gifta kvinnor* och *Frånskilda kvinnor* men inte gifta män eller frånskilda män.¹¹ Både *Tonårsmödrar* och *Unga mödrar* finns som ämnesord men inte tonårsfäder eller unga fäder. Det finns ämnesord för *Älskarinnor* men inte för älskare.

Ytterligare exempel på där mannen ingår i det allmänna ämnesordet medan kvinnan särskiljs är under *Ibvz Särskilda motiv i konsten*. Här finns ämnesorden *Människokroppen i konsten* samt *Kvinnokroppen i konsten*. Män tillhör här den allmänna (könsneutrala) kategorin människa medan kvinnor återigen särskiljs (i en könsspecifik kategori). En sökning i LIBRIS visar dock att det även finns litteratur om den manliga kroppen i konsten.¹² Återigen ser vi att det finns ett behov av att även mannen definieras som sitt kön.

Min slutsats blir således att SAB-systemet och Svenska ämnesord har en tydlig och uttalad norm: en vuxen, svensk man. Utanför normen finns: barn och ungdomar, invandrare och kvinnor.¹³

En praktisk konsekvens av systemets utformning skulle kunna vara att en sökning på det allmänna ämnesordet *Synskadade* eller någon av alla yrkeskategorier, t.ex. *Läkare*, till mesta del skulle återvinna information om män. Information om kvinnor osynliggörs då för den som inte tänker på att söka på *Synskadade kvinnor* eller *Kvinnliga läkare*. Förutom att detta måste ses som problematiskt ur användarsynpunkt finns även en risk att gamla fördomar om kvinnor och män befästs och reproduceras. För att komma runt detta problem är det nödvändigt med se även-hänvisningar samt att dokumenten indexeras med både det allmänna och det könsspecifika ämnesordet. Efter sökningar i LIBRIS kan jag konstatera att detta tycks vara praxis vid indexeringen, en sökning på t.ex. *Läkare* återvinner även dokument som är tilldelade ämnesordet *Kvinnliga läkare*.

Det finns även ett problem med termer som kvinnliga och manliga. De uttrycker inte bara könstillhörighet utan ger även andra konnotationer, man talar t.ex. om kvinnliga och manliga egenskaper men menar då inte specifikt könsbestämda egenskaper utan de

¹¹ *Frånskilda kvinnor* som ämnesord förekommer två gånger i LIBRIS (dock till två utgåvor av samma titel). *Frånskilda män* förekommer också två gånger som ämnesord. Trots detta är alltså *Frånskilda män* inget godkänt ämnesord. Återigen ser vi exempel på att argumentet att klassifikationssystemet endast återspeglar litteraturen inte stämmer. Sökningen utförd 2003-03-15.

¹² En sökning på valfria sökord: *Manskroppen i konsten* ger 6 träffar. Här används signum som *Ibvz Manskroppen* och ämnesord som *Manskroppen (motiv i konsten)* trots att de inte ingår i Svenska ämnesord. Sökningen utförd 2003-03-15.

¹³ Ytterligare exempel på detta är ämnesorden: *Barn med funktionshinder*, *Kvinnor med funktionshinder*, *Ungdomar med funktionshinder*, *HIV-positiva barn*, *HIV-positiva kvinnor*, *HIV-positiva ungdomar*, *Psykiskt handikappade barn*, *Psykiskt handikappade kvinnor*, *Synskadade barn*, *Synskadade invandrare*, *Synskadade kvinnor* och *Synskadade ungdomar*. Inga av dessa ämnesord har någon manlig motsvarighet.

som uppfattas som traditionellt kvinnliga respektive manliga, alltså våra *föreställningar* kring vad som är kvinnligt respektive manligt. Eller som sociologen Carin Holmberg skriver: ”Termerna kvinnligt och manligt syftar på abstrakta bilder av könen och dess egenskaper. De hänvisar till strukturer av samhälleliga normer, regler och ideologier som uttrycker föreställningar om de två könen” (1996, s. 35). Studerar vi synonymer till kvinnlig respektive manlig i en synonymordbok ser vi att de kommit att uttrycka betydligt mer än enbart könstillhörighet:

kvinnlig	moderlig; veklig, <i>feminin</i>
manlig	1 (motsats: kvinnlig) maskulin, hanlig, han-; (jur.) agnatisk (arvsrätt) 2 (motsats: mjälig) se <i>djäv 1</i> , viril, okvinnlig, karlavulen, mannavulen, karlaktig, kraftig, (ibl.) manhaftig, ’rakryggad’, ädel (<i>Ord för ord: Norstedts svenska synonymordbok</i> 1999)

Här ser vi tydligt hur just föreställningar (eller fördomar) om könen kommer in i definitionerna av kvinnlig och manlig. Kvinnlig har t.ex. synonymerna moderlig och veklig medan manlig sägs vara synonymt med djäv, ’rakryggad’ och ädel. Vi ser också hur kvinnligt och manligt definieras som varandras motsatser. Inom feministisk teori sätts begrepp som ’kvinnlig’ och ’manlig’ ofta inom citationstecken för att markera att de inte är några fasta klart definierade kategorier utan kulturella konstruktioner. En lösning på detta problem är inverterade ämnesord som *Läkare: kvinnor* respektive *Läkare: män*. Då hamnar fokus dessutom på yrket, som väl borde vara det primära i detta fall, och inte på könet.

Flera studier av de stora universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna visar på samma strukturella uppbyggnad som SAB-systemet och Svenska ämnesord med mannen som norm. Detta problem kallas i den engelskspråkiga litteraturen ofta för ”the Man/Woman generic problem”, d.v.s. ”the use of ’Man’ to refer to all humanity and ’Woman’ to refer only to women” (Rogers 1993, s. 182). Rogers hävdar i sin studie av LCSH att det mest genomgripande problemet med systemets utformning är föreställningen om mannen som norm inom de flesta områden, speciellt inom arbetslivet. Termer som används för män används även för människor i allmänhet. Även Olson konstaterar i sin analys av LCSH dels att det finns betydligt fler ämnesord för kvinnor än för män och dels att många av dessa ”draw attention to women as exceptions to a male norm” (2001, s. 646).

Detta att det finns ämnesord för kvinnor men inte för män är något som diskuteras i tesaursen *On equal terms: A thesaurus for nonsexist indexing and cataloguing*. Författaren, Joan K. Marshall, ställer i inledningen upp sex principer för hur ämnesord relaterade till människor bör upprättas. Den femte principen lyder: ”Do not use subsuming terminology. Do not establish headings for some, but not all, classes of people or peoples” (1977, s. 9). Detta innebär t.ex., skriver Marshall, att man inte bör använda ämnesord som *sports for women* och *sports for children* om inte *sports for men* finns. Ämnesordet *sport* ska endast tilldelas allmänna dokument. Ofta används det allmänna ämnesordet även för män. Detta bryter även mot kravet på att ämnesord och klasser ska vara specifika. Detta är en princip som Svenska ämnesord kontinuerligt bryter mot. Just i detta fall finns ämnesorden *Damidrott*, *Barn och idrott* samt *Ungdomsidrott* men ingen motsvarighet för män.

Jag vill dock påpeka att detta att det finns rikligt med ämnesord för kvinnor inte är ett problem i sig, problemet ligger i att det inte finns motsvarande ämnesord för män. Som

svar på varför ämnesorden är utformade på detta sätt brukar ges att det endast återspeglar litteraturen. Litteraturen behandlar alltså mycket sällan män som grupp eller män som tillhörande ett kön. Detta tror jag delvis är en vanföreställning. Visst finns det litteratur om exempelvis manliga konstnärer eller manliga filosofer, problemet är att den sägs behandla konstnärer eller filosofer eftersom det manliga könet har setts som det allmängiltiga. Dessutom tycker jag mig se att det blivit allt vanligare att även explicit benämna det manliga könet i litteraturen. Detta kan delvis vara en följd av mans- och genusforskningens alltmer ökande kunskapsproduktion.

Förutom en manlig norm kan man även utläsa en heterosexuell norm i SAB-systemet. Förekomsten av klassen *Ohjh Homosexuella* under *Ohj Könsrollsfrågor* kan kritiseras utifrån ett queerteoretiskt perspektiv. Att det finns en egen klass för homosexuella, men ingen klass för heterosexuella, är kanske det tydligaste exemplet på heteronormativiteten i SAB-systemet. Heteronormativiteten fungerar på samma sätt som den manliga normen. Normen förutsätts tyst medan alternativen till normen (homosexuella och kvinnor) definieras och särskiljs.

Ytterligare ett exempel på heteronormativiteten i klassifikationssystemet finns under *Vnd Sexologi*. Klassningen av olika typer av sexualiteter¹⁴ kan diskuteras med hjälp av queerteori. Uppställningen ser ut som följer:

Vnd ***Sexologi***

Hit medicinska och sociala aspekter på sexuallivet.

Vnda ***Kvinnan och sexuallivet***

Kvinnlig homosexualitet → *Vndh*.

Vndb ***Mannen och sexuallivet***

Manlig homosexualitet → *Vndh*.

Vndh ***Homosexualitet***

Hit även bisexualitet.

Homosexuellas ställning i samhället → *Ohjh*,

Vilket föredrages i tveksamma fall.

Vndi ***Handikappade och sexuallivet***

Den normativa heterosexualiteten är tydlig i SAB-systemet, homosexualitet definieras men inte heterosexualitet. Med sexualitet menas som regel heterosexualitet, underförstått att sexualiteten mellan olika kön är normen och därför inte behöver poängteras (se t.ex. Borgström 1998). Tittar man i Svenska ämnesord finns heterosexualitet dock med och klassas under den allmänna klassen *Vnd Sexologi*. Faktum kvarstår dock att heterosexualiteten blir norm eftersom den tillhör den allmänna klassen sexologi medan homo- och bisexualitet blir en hierarkiskt ordnad underavdelning till heterosexualitet. Att bisexualitet i SAB-systemet hänvisas till homosexualitet kan också ifrågasättas. Ämnesordet *Transsexualism* däremot hänvisas till klassen *Vnd*. Att homo-, bisexuella och transpersoner inte inbegrips i de allmänna klasserna *Kvinnan och sexuallivet* respektive *Mannen och sexuallivet* visar också på heteronormativiteten i SAB-systemet.¹⁵

¹⁴ Sexualiteter i plural existerar inte, varken i *Svenska akademiens ordlista över svenska språket* (1998) eller i *Bonniers svenska ordbok* (1998). Detta implicerar att vårt språk bara har plats för en sexualitet.

¹⁵ En alternativ indelning skulle kunna vara att ha *Sexologi* som överordnad term och därunder de hierarkiskt likställda klasserna *Heterosexualitet*, *Homosexualitet*, *Bisexualitet* och *Transsexualism*. Dessa kunde sedan indelas i kvinnor respektive män. Jfr med KVINNSAM:s ämnesordsregisters uppställning under *sexualitet*.

Liksom litteratur som utger sig för att behandla människor i allmänhet ofta visar sig behandla endast män och deras erfarenheter kan även litteratur som utger sig för att behandla sexualitet endast behandla heterosexualitet. Utifrån ett användarperspektiv kan man tycka att ämnesbeskrivningen borde kunna visa detta och således behöver klassifikationssystemet samt ämnesorden utformas därefter.

Normativa strukturer och det normerande språket

Att män ofta inte ses som sitt kön eller som en grupp utan som tillhörande den allmänna mänskligheten är ett välkänt faktum inom feministisk teori. Statsvetarna Maria Wendt Höjer och Cecilia Åse analyserar i *Politikens paradoxer* mannen som norm:

Att mannen är norm innebär att mannen ständigt beskrivs som den allmänna personen medan kvinnan beskrivs som den specifika, den särskilda och avvikande. Så allmän blir mannen att endast kvinnan tycks ha kön. (1999, s. 8)

Feministisk och genusvetenskaplig forskning har identifierat och analyserat den manliga normen inom i stort sett alla områden. Flera statliga utredningar har sedan 80-talet bekräftat att det finns en manlig norm i samhället. I utredningen *Varannan damernas* är utgångspunkten att ”vi lever i ett manssamhälle, ett samhälle där mäns erfarenheter och värderingar är norm och kvinnors avvikande” (SOU 1987:19, s. 24). Hirdman ser den manliga normens primat som en av genussystemets två lagar. Mannen har, skriver Hirdman, ”impregnerat tanke- och institutionsvärldar med sin ’mänsklighet’ ” (1990, s. 78).

Föreställningen om mannen som norm kan ta sig många uttryck. Tydligast är kanske fenomenet i vårt språk. Vi talar om politiker och kvinnliga politiker, tronföljd och kvinnlig tronföljd, forskning och kvinnoforskning, fotboll och damfotboll, sjukdomar och kvinnosjukdomar osv. Man kan säga att den dominerande makten har fungerat normativt och styrt språket och att språket i sin tur fungerar normerande och styr vårt sätt att förstå och tolka tillvaron. Mannens självklara status som allmängiltig, som människa, framkommer tydligt om man jämför beskrivningen av kvinna respektive man i en modern svensk ordbok:

kvinn vuxen person av honkön, dam

man vuxen person av hankön; (kvinnas) make: *äkta man*; person i en trupp, ett arbetslag e.d.: *laget består av elva man*; *gemene man* folk i allmänhet; *gå från man till man* från den ena till den andra; *gå man ur huse se hus*; (*händelsen*) är i *var mans mun*, alla talar om ...; *det ska jag bli man för* det ska jag sannerligen se till; *på tu man hand med ngn* ensam med ngn; *som en man* alla tillsammans, enhälligt; (om fartyg) *gå under med man o. allt* besättning o. fartyg (*Bonniers svenska ordbok* 1998)¹⁶

Ordförklaringarna, d.v.s. preciseringarna av ords betydelse och användning, skiljer sig åt när det gäller kvinna respektive man. Man används även för människor i allmänhet medan kvinna alltid betyder en person av honkön. Språkvetarna Olaug Rekdal och Tove Skutnabb-Kangas skriver: ”Ordet *man* betyder det mänskliga abstraherat från det

¹⁶ Det finns fler exempel där man används synonymt med person, individ, t.ex. i mannaminne, överman, en man – en röst, per man. Om vårt språk vore ’neutralt’ vad gäller kön skulle man kunna byta ut man mot kvinna med den enda skillnaden att personen i fråga byter kön. Så är det inte. Jämför t.ex. betydelsen av frasen ’mannen på gatan’ med ’kvinnan på gatan’, eller titeln tjänsteman med tjänstekvinna (Rekdal & Skutnabb-Kangas 1979).

biologiska. Ordet *kvinna* saknar denna betydelse – i ordböckerna, och till stor del även i vårt medvetande” (1979, s. 56). I franskan och engelskan, där termerna är desamma för människa och man (”homme” och ”man”) framgår den manliga normen i språket ännu tydligare. Det finns därmed ett inbyggt problem i språket eftersom man betecknar både den universella kategorin människa och den specifika könskategorierna.

Dale Spender skriver i boken *Man Made Language* om konsekvensen av den manliga normen i språket:

While this rule operates we are required to classify the world on the premise that the standard or normal human being is a male one and when there is but *one* standard, then those who are not of it are allocated to a category of deviation. (1980, s. 3)

Detta att alla som inte tillhör normen blir definierade som avvikande är något Hansson lyfter fram i sin analys av den första upplagan av SAB-systemet och det är något som jag menar fortfarande lever kvar i 1997 års upplaga vad gäller behandlingen av kvinnor.¹⁷

Statsvetaren Maud Eduards menar ”paradoxalt nog, att den manliga normen är att män inte finns – som män. De definieras inte som en könskategori” (1993, s. 104). Detta är något vi kan se som ett generellt mönster i SAB-systemet och Svenska ämnesord. Det finns dock tillfällena när detta mönster bryts. Ett exempel är förekomsten av *Ohj Mansfrågor* likväl som *Ohja Kvinnofrågor*.¹⁸ Ytterligare ett exempel är ämnesordet *Manliga vårdbiträden*, inom detta yrke uttrycker Svenska ämnesord en kvinnlig norm. Dessa tillhör dock undantagen.

Olson menar att språket, eller diskursen, är central för hur vi tolkar världen. Språket är bärare av normer och värderingar och är således, enligt Olson, ett maktredskap och klassifikationen, eller benämningen av världen, en maktutövning (Olson 1994).

Placering

Genusvetenskapen är en egen teoribildning där frågeställningar och vetenskapliga problem formuleras utifrån egna och ofta nya ståndpunkter. Denna nya och omvärderade kunskapssyn påverkar även placeringen av ämnen i ett traditionellt utformat klassifikationssystem.

Det är intressant att titta på var i SAB-systemet kvinno-, mans- och genusfrågor placeras. *Ohj Könsrollsfrågor* som är en underavdelning till *Oh Sociala frågor och socialpolitik* som i sin tur är en underavdelning till *O Samhälls- och rättsvetenskap* har varit genusfrågornas plats i systemet alltsedan första upplagan 1921. Då placerades *Kvinnofrågan*, som den då benämndes, tillsammans med de andra sociala frågorna som var aktuella under denna tid, bl.a. arbetarfrågan och nykterhetsfrågan. Hansson ser det som positivt och ett uttryck för politisk medvetenhet att kvinnofrågan tas upp som just en social fråga och inte, som t.ex. i DDC vid samma tid, enbart som en antropologisk fråga. Vid revisionen av SAB-systemet 1984 bytte man namn på *Kvinnofrågan* till

¹⁷ Tidigare studier av klassifikationssystem och ämnesordslister har påpekat att detta även gäller andra grupper såsom icke-vita, icke-kristna, handikappade m.fl. För en sammanställning och analys av denna litteratur se Olson & Schlegl (2001). Detta kan säkerligen även gälla SAB-systemets behandling av dessa grupper men det är inte något min studie undersöker.

¹⁸ *Mansfrågor* tillkom 1984, *Kvinnofrågor* (tidigare benämnd *Kvinnofrågan*) har funnits sedan första upplagan av systemet som kom 1921.

Könsrollsfrågor. Detta var ett viktigt steg och en perspektivförskjutning från fokus enbart på kvinnor till fokus på båda könen.¹⁹ Idag har vi indelningen *Ohj Könsrollsfrågor* med underavdelningarna *Ohja Kvinnofrågor*, *Ohjb Mansfrågor* samt *Ohjh Homosexuella*.

Under klassen *Ohj Könsrollsfrågor* finns ämnesord som *Jämställdhet*, *Könsdiskriminering* och *Sexism*. Under *Ohja* finns bl.a. *Feminism* och *Kvinnoförtryck* och under *Ohjb Manssamhället*. Ämnesordet *Patriarkat* finns däremot under *Ku Allmän socialhistoria*²⁰, vilket alltså innebär att SAB-systemet ser patriarkatet som enbart ett historiskt fenomen och inte en nutida företeelse. Detta är också ett belysande exempel på hur begrepp som är relaterade till varandra inom genusvetenskapen sprids över flera ämnesområden/discipliner i ett allmänt klassifikationssystem.²¹ Att ämnesordet *Feminism* placerats under *Ohja* tyder på att feminism enbart ses som en kvinnofråga eller något som angår kvinnor. Detta kan kritiseras.

Det har även framförts kritik över att feminismen placeras under *Ohja Kvinnofrågor* (och i förlängningen under sociala frågor) då den snarare är att betrakta som en ideologi, en filosofi, en världsåskådning (se t.ex. Eriksson 1997). Jag tycker att denna kritik är befogad samtidigt ser jag ett problem med att bryta ut feminismen från andra relaterade termer. Begreppet feminism, dess betydelse och ämnestillhörighet diskuteras även inom det genusvetenskapliga fältet. Feminism är, som Eduards påpekar, ”både rörelse, ideologi och teori” (1995, s. 64). Detta gör det svårt att placera begreppet feminism i ett traditionellt utformat klassifikationssystem.

Den praktiska implikationen av SAB-systemets nuvarande utformning är att det mesta som rör feminism, genus eller kön hamnar under *Ohj Könsrollsfrågor* med några få undantag. Under det senaste året har dock flera nya ämnesord tillkommit under andra klasser än *Ohj*. Tidigare sträckte sig ämnestillhörigheten till *Cea Dogmatik* med ämnesordet *Feministteologi*.²² Idag finns även ämnesordet *Feministisk filmteori* under klassen *Imaa (Filmens estetik och teori)*, *Feministisk konstteori* under *Iaa (Konstteori och –estetik)*, *Feministisk kriminologi* under *Oepa (Kriminologi)*, *Feministisk litteraturforskning* under *G:b (Litteraturvetenskap, forskning)* samt *Feministisk litteraturkritik* under *G:dg (Litteraturvetenskap, litteraturkritik)*. Det har alltså skett en klar förbättring. Fortfarande ser dock SAB-systemet feminism och genusfrågor huvudsakligen som ett samhällsvetenskapligt ämnesområde. Detta stämmer dåligt överens med verkligheten då kvinno-, mans- och genusforskningen är tvärvetenskaplig till sin natur. Inger Eriksson, föreståndare för Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek, har visat att den litteratur som indexeras på Kvinnohistoriska samlingarna spänner över alla traditionella discipliner även om merparten hör hemma inom humaniora och samhällsvetenskap. ”Att så mycket kvinnorelevant litteratur hamnar under *Ohja* har ibland lett till missuppfattningen att

¹⁹ Detta speglar också en utveckling inom det akademiska fältet där man gått från kvinnoforskning till köns- eller genusforskning och därmed flyttat fokus från att studera kvinnor till att studera (makt)relationerna mellan könen, samt genus, eller föreställningar om könen.

²⁰ ”Hit allmänna översikter av samhällsklassernas och de sociala förhållandenas historia. Hit bl a kastväsen, ståndsväsen, slaveri” (*Klassifikationssystem för svenska bibliotek* 1997, s. 113).

²¹ Denna observation har även studier av utländska klassifikationssystem visat på. Se t.ex. Intner & Futas (1996) som studerar LCC. Eftersom genusvetenskapen är en tvärvetenskaplig disciplin är detta inget att bli förvånad över, det samma gäller även andra tvärvetenskapliga discipliner som t.ex. cultural studies. Detta behöver inte vara ett problem om litteraturen synliggörs genom t.ex. se även-hänvisningar.

²² *Cea Dogmatik* är en underavdelning till kristendomen men feministteologi kan lika gärna finnas inom andra religioner. Detta är ett problem som Brännström och Modin pekar på (1996, s. 40).

kvinnoforskning till största delen är samhällsvetenskaplig” skriver Eriksson (1997, s. 22).

I en rapport från förprojektet *Ett nordiskt virtuellt kvinno- och könsforskningsbibliotek* konstateras också att kvinno-, mans- och genusforskningens litteratur nästan enbart klassas som humanistisk eller samhällsvetenskaplig i de nordiska biblioteken och national-biografierna. Rapporten påpekar också att ämnesord som *Könsroller*, *Kvinnofrågor* och *Kvinnoförtryck* används alltför flitigt och ensidigt i de allmänna bibliotekssystemen och katalogerna för att kunna täcka in ett helt fält (NIKK Q-biblioteket 1999).

Inom klassifikationsteorin sägs att discipliner bör hållas ihop i ett klassifikationssystem (se Benito 2000, s. 107). Jag har ovan visat både på det problematiska i att genusvetenskapen hålls ihop samtidigt som jag pekat på svårigheten med att genusvetenskapens centrala begrepp och texter sprids över systemets olika klasser. Detta kan tyckas paradoxalt men det belyser de svårigheter som ett universellt klassifikationssystem möter när det ska hantera tvärvetenskapliga och mångfacetterade discipliner som t.ex. genusvetenskapen.

Olson (1994) tar upp en annan aspekt vad gäller genusfrågors plats i systemet, nämligen den klassifikationsteoretiska principen om att närbesläktade ämnen ska placeras bredvid varandra. I SAB-systemet är *Ohj Könsrollsfrågor* placerade mellan *Ohi Alkohol-, narkotika- och nikotinfrågor* samt *Ohk Fritidsverksamhet*. Det är svårt att se ett släktskap mellan dessa ämnen.

Man kan även studera den hierarkiska placeringen. *Ohj Könsrollsfrågor* placeras under *O Samhälls- och rättsvetenskap*, *Oh Sociala frågor och socialpolitik* på samma hierarkiska nivå som t.ex. *Ohc Bostäder*, *Ohf Social omsorg* och *Ohg Frivillig hjälpverksamhet*. Ett ämnes hierarkiska nivå säger också något om prioritering och vilken vikt man lägger vid ämnesområdet (jfr med Quinn 1994).

Under huvudavdelningen *V Medicin* finns klassen *Vn Samhällsmedicin, hygien, sexologi*. Här finns en hel del som är värt att ta upp till diskussion vad gäller placering och benämning utifrån ett genusperspektiv. Vi börjar med *Vna Samhällsmedicin och socialmedicin*:

Vna Samhällsmedicin och socialmedicin

Vnam Misshandel och vanvård

Straffrätt → *Oeb*.

Vnama Barnmisshandel

Vnamb Kvinnomisshandel

Kvinnomisshandel, som väl egentligen borde heta mäns misshandel av kvinnor eller mäns våld mot kvinnor,²³ skulle lika gärna kunna placeras under *Oeb Straffrätt* eller *Oh*

²³ Kvinnofridsutredningen uppmärksammar denna problematik: ”Termen [kvinnomisshandel] är dock på flera sätt olyckligt vald. Så är t.ex. den misshandel som utövas av en man mot en kvinna, när mannen och kvinnan har eller har haft ett förhållande till varandra, ofta förenat med våldtäkt och andra sexuella övergrepp. [...] Termen är också olycklig eftersom den kan misstolkas och föra tankarna till att kvinnomisshandel avser kvinnor som utövar våld” *Kvinnofrid* (SOU 1995:60, s. 51). Genom att använda begreppet kvinnomisshandel osynliggörs förövaren, i detta fall mannen. Trots denna problematik har kvinnomisshandel blivit en vedertagen term.

Sociala frågor som under *V Medicin*. I Svenska ämnesord finns dock en anmärkning som säger: ”samhällsmedicin Vnamb, - kriminologi Oepa, - straffrätt Oeb”. I *European Women's Thesaurus* (EWT) placeras ämnesordet *abuse* inom ämnesområdet *social relations*. I *Ny litteratur om kvinnor* hamnar material om misshandel (kvinnomisshandel finns inte som ämnesord eftersom kvinnor är underförstått) under huvudgruppen *Samhällsfrågor*. Detta tyder på att från ett genusperspektiv ses kvinnomisshandel som en social- eller samhällsfråga snarare än en medicinsk fråga. Frågan här gäller kanske snarare vad samhällsmedicin betyder. Samhällsmedicin definieras i *Nationalencyklopedin* (NE) som ”medicinsk verksamhet som, i syfte att förbättra folkhälsan, tar reda på hur den fysiska och sociala miljön (arbetsmiljöfaktorer, trafikmiljö, socialt nätverk, livsstilsfaktorer etc.) påverkar hälsotillståndet”. Enligt denna definition kvarstår placeringen av kvinnomisshandel som diskutabel. Jag saknar även ämnesordet kvinnofridsbrott (under *Oeb Straffrätt*) som sedan 1998 är infört i brottsbalken.²⁴

Under *Vnd Sexologi* klassas litteratur som behandlar ”medicinska och sociala aspekter på sexuallivet”. Här finns klassen:

Vndp ***Prostitution, otukt, incest, våldtäkt***

Hit även pornografi från social synpunkt.

Pornografi som litterär, konstnärlig etc genre

- resp avd, t ex litteraturhistoria → G (tilläggsstal .0979).

Straffrätt → *Oeb*.

Placeringen av prostitution, incest och våldtäkt under sexologi kan diskuteras utifrån ett genusperspektiv. I EWT placeras prostitution under ämnesområdena *economics* och *social relations*. Incest och våldtäkt placeras under *health/the body* samt *social relations*. Pornografi placeras under *language/literature*, *social relations* och *the arts*. I *Ny litteratur om kvinnor* hamnar prostitution, pornografi, incest och våldtäkt alla under huvudgruppen *Samhällsfrågor*.

En vanlig term som alltmer kommit att tas i bruk i den svenska diskursen är sexualiserat våld.²⁵ Sexualiserat våld definieras i *Nationalencyklopedin* som en:

sammanfattande benämning på kvinnomisshandel, våldtäkt och incest, men även strukturella (av samhället delvis accepterade) former av kvinnoförtryck som kan ta sig uttryck i pornografi, prostitution och sexuella trakasserier. Sexualiserat våld bygger på analys enligt den feministiska teori som ser våldet som uttryck för mäns traditionella dominans och makt över kvinnor.

Om *Sexualiserat våld* hade fått stå som samlingsrubrik för *Vndp* hade detta signalerat något helt annat än den nuvarande uppställningen. Problemet med placeringen under sexologi och i förlängningen medicin kvarstår dock.

²⁴ Ämnesordet *Kvinnofrid* finns i Svenska ämnesord men används, i enlighet med NE:s definition om ”det i äldre svensk lagstiftning stadgade särskilda skyddet för kvinnor mot framför allt våldtäkt och kvinnorov”. Det finns alltså enbart som ett historiskt begrepp. Grov kvinnofridskränkning eller kvinnofridsbrott infördes i brottsbalken 1998 och definieras i NE som ”fridsbrott som innebär att en kvinna utsätts för upprepade övergrepp av en man som hon är eller har varit gift med eller som hon bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden”. KVINNSAM:s ämnesordsregister använder ämnesordet *Kvinnofrid* både i den nya samt gamla betydelsen.

²⁵ Se Jeffner (1997, s. 24-25). Även ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige) använder termen sexualiserat våld. Begreppet könsrelaterat våld används av regeringen se Näringsdepartementet (2003).

Kvinnofridsutredningen menar att olika typer av våld mot kvinnor måste förstås ur ett könsmaktsperspektiv. De skriver:

en grundförutsättning för uppkomsten av mäns våld mot kvinnor är samhällets struktur grundad på mäns överordning och kvinnors underordning. Våldtäkt är ett extremt exempel på den obalans som råder i maktförhållandet mellan könen. De historiskt ojämlika maktförhållandena utgör en grogrund för uppkomsten av våld mot kvinnor. (SOU 1995:60, s. 51)

Detta antyder att man utifrån ett genusperspektiv ser begrepp som kvinnomisshandel, våldtäkt, prostitution och pornografi som relaterade till eller besläktade med begrepp som patriarkat, kvinnoförtryck, och könsmakts- eller genussystem. Eller, med andra ord, olika typer av våld mot kvinnor kopplas till maktrelationer mellan könen.²⁶ Dessa ämnen skulle alltså placeras i närheten av varandra i ett system utformat utifrån ett genusperspektiv. I SAB-systemets nuvarande utformning finns ingen koppling mellan dessa ämnen.

När det gäller placeringen och behandlingen av prostitution kan det vara intressant med en historisk tillbakablick. Hansson diskuterar hur prostitution behandlas av SAB-systemet 1921. *Vnd Sexuell hygien* är den enda plats som tar upp prostitutionen som alltså inte ses som ett socialt problem utan som en medicinsk fråga som rör hygien och smittspridning. Trots att 76 år gått klassas prostitution fortfarande endast under huvudklassen *V Medicin* med dess underavdelning *Vnd Sexologi*. Den hygieniska aspekten har försvunnit men den entydigt sexuella betoningen kvarstår. Frågan är vilka aspekter av prostitutionen man väljer att fokusera på? En placering under t.ex. sociala frågor eller samhällsproblem fokuserar helt andra aspekter av prostitution än en placering under sexologi gör. I Svenska ämnesord förekommer dessutom endast ämnesordet prostitution vilket gör att frågan fokuseras på de prostituerade (oftast kvinnor) och inte på de som underhåller prostitutionen, köparna (oftast män). KVINNSAM:s ämnesordsregister har under ämnesordet *prostitution* en se även-hänvisning till *sexköpare*, detta ämnesord saknas i Svenska ämnesord.²⁷

Terminologi

Jag har tidigare hävdad att språket och ordvalet har betydelse för hur vi tolkar världen. Man kan säga att språket både reflekterar men även formar vår bild av det omgivande samhället. Även Kvinnofridsutredningen pekar på hur viktigt språket är för hur vi tolkar begrepp och företeelser, ja för hela vår förståelse av världen omkring oss. Därför är benämningarna av klasser och ämnesord viktigt.

Att klassifikationssystem ska använda sig av en terminologi som är tydlig och inte föråldrad är ett av de kriterier Benito tar upp som utmärkande för ett väl fungerande system (2000, s. 108). Detta är även något som Ellen Hjortsæter poängterar i sin handbok *Ämnesordskatalogisering*. Hon skriver att man bör ”försäkra sig om att ämnesorden används i enlighet med bruket inom de aktuella verksamhetsområdena. [...]

²⁶ Även i det offentlig-politiska samtalet finns sedan 1990-talets början en sådan koppling. Frihet från könsrelaterat våld beskrivs exempelvis som ett av jämställdhetspolitikens mål. Se Wendt Höjer (2002), särskilt kapitel 6, för en vidareutveckling av detta.

²⁷ Vi har i Sverige sedan 1 januari 1999 en lag som förbjuder köp av sexuella tjänster. Detta antyder att prostitution, eller egentligen sexköpare, även borde kunna klassas under straffrätt. Som det ser ut idag har prostitution endast en placering i systemet, under *Vndp*. Incest och våldtäkt kan däremot även klassas under *Oepa Kriminologi* samt *Oeb Straffrätt*.

Ämnesorden skall spegla det levande språket som det används i dokumenten som indexerats” (1994, s. 15). Man brukar säga att ämnesorden bör reflektera gängse språkbruk, men detta är inte helt okomplicerat.

Att vårt språk är utformat efter en manlig norm är något jag diskuterat tidigare i rapporten. Det finns ett problem med termer som har en manlig könsmarkering men som egentligen ska stå för båda könen. Rosalie Maggio varnar i sin ordbok *The bias-free word finder* från 1992 för just dessa falska samlingsnamn (”pseudogenerics”), d.v.s. ord som ska inkludera både kvinnor och män men som endast namnger män. I svenska språket finns flera exempel på detta, vi har t.ex.: gärningsman, ombudsman, riksdagsman, talman och upphovsman. Detta återspeglas i Svenska ämnesord, vi hittar t.ex.: *Affärsmän, Köpmän, Lagmän, Museimän, Ombudsmän, Statsmän, Tjänstemän och Ämbetsmän*. Alternativet är vad som på engelska benämns som ”inclusive language”, d.v.s. termer som inkluderar båda könen. De senaste decennierna har både engelskan och svenskan utvecklats i riktning mot ett mer inkluderande språk men fortfarande kvarstår många person- och yrkesbeteckningar på *-man*. Flera studier visar att det finns problem med att få sammansättningar med *-man* att även inkludera kvinnor i folks medvetande (se Westman 1995 samt Himanen 1990). Detta problem är något som finns inbyggt i vårt språk och alltså inget SAB-systemet och Svenska ämnesord ensamma kan påverka men det har börjat komma könsneutrala alternativ till dessa manligt snedvridna termer. Svenska ämnesord använder t.ex. *Arbetsledare* istället för förmän, *Bankanställda* istället för banktjänstemän, *Förtroendevalda* istället för förtroendemän, *Reklamkamare* istället för reklammän samt *Riksdagsledamöter* istället för riksdagsmän. Jag efterlyser fler könsneutrala alternativ som dessa till de manligt snedvridna termerna.

Tittar man på ämnesorden under klassen *Ohja Kvinnofrågor* ser man att den är mycket bred, här ryms allt från *Feminism, Kvinnoförtryck, Kvinnorörelsen* till *Hemmafruar* och *Änkor*. Detta är ett problem som även Wold-Karlsen pekar på. Det finns en inbyggd problematik i begreppet kvinnofrågor vad gäller definitionen. Kvinnofrågor är en mycket bred och icke-specifik kategori som säger lite om den egentliga ämnestillhörigheten. Detsamma gäller naturligtvis även begreppet mansfrågor. Av ämnesorden att döma används begreppet kvinnofrågor främst i dess politiska betydelse.

En annan aspekt av terminologi är avsaknaden av begrepp. Ett belysande exempel är ämnesordet feminism. Feminismen är och har alltid varit heterogen och det finns flera olika riktningar inom feminismen.²⁸ En indelning är utifrån samröre med olika politiska/ideologiska riktningar. Den vanligaste indelningen är: anarkafeminism, liberalfeminism, marxistisk feminism, radikalfeminism och socialistisk feminism (se t.ex. Gemzöe 2002 för en genomgång av dessa). Andra indelningar är: anglosaxisk feminism, fransk feminism och postmodern feminism (se t.ex. Ljung 1998). I den samtida svenska debatten är termerna likhets- och särartsfeminism vanliga (se NE för en kortfattad definition av dessa). Som en jämförelse kan nämnas att EWT har 11 underordnade termer under feminism medan KVINNSAM:s ämnesordslista har 6 indelningar.²⁹ SAB-systemet och Svenska ämnesord visar inte fram denna pluralistiska syn på feminismen.

²⁸ Härav titeln *Feminismer* i plural i en antologi från 1996 i redaktion av Lisbeth Larsson. Se även Gemzöe (2002, s. 12).

²⁹ EWT använder: anarcha feminism, cultural feminism, cyber-feminism, ecofeminism, equal rights feminism, first feminist wave, marxist feminism, radical feminism, second feminist wave, socialist feminism och third feminist wave. KVINNSAM använder begreppen: antifeminism, ekofeminism, nyfeminism, postfeminism, profeminism och radikalfeminism.

Klassifikationsteorin säger att nya ämnesord kan behövas när det börjar bli för många poster som representeras av ett och samma ämnesord. Detta är något Benito lyfter fram. Han menar att: ”Systemet bör vara balanserat. Det utrymme som lämnas för olika discipliner och underavdelningar ska återspegla litteraturens mängd inom området” (2000, s. 108). Det höga antalet träffar på ämnesordet *Feminism* i LIBRIS (3.989)³⁰ kan vara en indikation på att ämnesområdet feminism behöver finindelas ytterligare. Avsaknaden av relevanta begrepp inom det feministiska och genusvetenskapliga området är ett problem med de universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna som även utländska studier pekat på (se t.ex. Olson 1996b och Lochhead 1985). Ett väl fungerande klassifikationssystem bör inkludera alla ämnen som förekommer i litteraturen (Benito 2000, s. 107).

Ohjb Mansfrågor är ett av de få ställen i SAB-systemet där även män lyfts fram som en grupp. Ämnesordet *Mansforskning* har även tillkommit under det senaste året. Att det mesta av den tidigare forskningen varit just mansforskning är ett missförstånd, den har behandlat män som om de utgjorde en könsneutral mänsklighet. Mansforskning innebär att se att manlighet, likväl som kvinnlighet, är en genuskategori och därmed socialt konstruerad. Denna nya syn på mannen som tillhörande ett kön, ett genus, avspeglas numera till viss del i litteraturen som SAB-systemet är satt att representera. Ämnesorden under *Ohjb Mansfrågor* är dock fortfarande relativt få. KVINNSAM:s ämnesordsregister har fler begrepp för att representera mansforskningen och den genusvetenskapliga forskningens ökade kunskapsproduktion om män och konstruktionen av manlighet.³¹

Inom genusvetenskapen, liksom inom alla fält, har det utvecklats en speciell begreppsapparat. Men begrepp är inte fasta och statiska utan kan ändras över tid och betydelseförskjutningar kan ske. Ett exempel är SAB-systemets klass *Ohj Könsrollsfrågor*. Begreppet könsroll ses idag av många genusforskare som otidsenligt, det har blivit allt vanligare att använda begreppet genus istället.³² Hirdman skriver i NE: ”Begreppet [genus] infördes i början av 1980-talet och har ersatt begreppet könsroll.” Hirdman frågar sig även om inte begreppen socialt kön och könsroll suggererar fram bilden av ”ett plagg, en klänning eller ett par byxor som träs över en biologisk kropp? [...] såväl ’könsroll’ som ’socialt’ blir någonting man i princip borde kunna göra sig fri från” (1988, s. 51). Roller är något man fritt kan välja att gå in och ut ur, men man kan inte välja bort att bli behandlad som ’könad’. Idag är det få genusforskare som använder begreppet könsroller. Könsroll(er) är dock ett begrepp som fortfarande är vanligt förekommande, särskilt i den icke-vetenskapliga debatten.

Det finns, som jag påpekat, flera centrala begrepp inom feministisk teori eller genusvetenskap som saknas i SAB-systemet och i Svenska ämnesord. Några som jag redan tagit upp är olika inriktningar inom feminismen. Ett annat centralt begrepp som ännu saknas är genussystem.³³ Även ett av queerteorins centrala begrepp,

³⁰ Sökningen utförd 2003-03-15.

³¹ SAB-systemet har under *Ohjb* ämnesorden: *Fadersrollen*, *Machismo*, *Mansforskning*, *Mansfrågor*, *Mansjourer*, *Mansrollen*, *Manssamhället* och *Änklingar*. KVINNSAM:s ämnesordsregister har bl.a. ämnesorden: *hegemonisk manlighet*, *manlighet*, *mansbilden*, *mansdominerade yrken*, *mansforskning*, *mansideal*, *manskultur*, *mansrollen*, *fadersrollen*, *mansrörelsen* och *manssamhället* (se även *patriarkalism*).

³² Se t.ex. Gemzöe (2002, s. 82), Thurén (2000, s. 33), Gothlin (1999, s. 7) samt Åsberg (1998, s. 30).

³³ I detta sammanhang kan det vara intressant att uppmärksamma att begreppet genus med betydelsen socialt kön infördes i SAB-systemet först i och med senaste upplagan som kom 1997. Tidigare hade

heteronormativitet saknas. Patriarkat som inom feministisk teori är ett i högsta grad nutida och aktuellt begrepp finns, som jag visat tidigare, i SAB-systemet endast som en historisk företeelse.

Syftet med denna rapport är inte att göra en komplett genomgång över vilka termer som kan tänkas saknas, benämnas eller placeras annorlunda sett utifrån ett genusperspektiv eller utifrån genusforskningens behov.³⁴ Mitt syfte är istället att genom dessa exempel visa på vad i SAB-systemets och Svenska ämnesords utformning som kan te sig problematiskt och vara värt att diskutera utifrån ett genusperspektiv. Saknaden av relevanta ämnesord är inte något unikt för genusvetenskapen, detta problem delas av de flesta discipliner. Eftersom SAB-systemet är ett universellt klassifikationssystem där alla ämnen ska rymmas kan inte alla ämnen behandlas på ett uttömmande sätt. Ämnesord är dessutom något som lätt kan läggas till systemet då behov uppstår.

SAB-systemet i en samhällelig kontext: Genussystemet och SAB-systemet

Tidigare i kapitlet har jag presenterat en genomgång av SAB-systemet utifrån ett genusperspektiv, man kan säga att jag relaterar min läsning av klassifikationssystemet till en genusvetenskaplig kontext. I detta avsnitt breddar jag läsningen till en vidare samhällelig kontext. Jag studerar huruvida systemets syn på och behandling av könen motsvarar den dominerande synen på könen som finns i samhället idag. Mitt syfte är dels att identifiera tidens genussystem och dels den dominerande maktens förhållningssätt vad gäller synen på könen. Först stannar jag till vid Hanssons analys av relationen mellan system och kontext vid tiden för klassifikationssystemets första upplaga 1921.

Hansson menar att relationen mellan könen i det samhälle som växte fram med industrialismen tycks förankrad i en socialdarwinistisk grundhållning med tydliga förankringar inom arvs- och rashygienen. Det är en i många avseenden biologisk samhällsbild där könen ses som olika varandra. Följden blir att: "Kvinnan sågs då som ett alternativ, som något som definierades ut ur normaliteten och som därmed kunde typologiserats och placeras i relation till andra objekt eller, som i SAB-systemet, ämnen" (1999, s. 224). Om vi översätter detta till Hirdmans genussystem kan vi säga att genussystemets två logiker, könets isärhållning och den manliga normens primat är mycket tydliga vid tiden för klassifikationssystemets skapande, både i samhällets reella utformning och i den dominerande maktens ideologi.

Om SAB-systemets bild av könen anno 1921 enligt Hansson stod i samklang med den dominerande maktens ideologi menar jag att så inte länge kan sägas vara fallet idag. Medan synen på könen och genusförhållandena i SAB-systemet inte har ändrats i grunden sedan 1921 har statens, eller den dominerade maktens, syn genomgått stora förändringar. Vi ser här ett exempel på ett generellt problem med klassifikationssystem som brukar karakteriseras som orörliga, deras fasta strukturer är svåra, tidskrävande och kostsamma att förändra. Detta blir problematiskt då samhället som systemet

genus enbart funnits som språkvetenskaplig term. Kvinnohistoriska samlingarna införde begreppet genus i sitt ämnesordsregister redan 1989.

³⁴ För att detta ens ska vara möjligt behövs en noggrann domänanalys av det genusvetenskapliga fältet och det är inte vad jag gör i denna rapport.

korresponderar mot i sin tur kan karakteriseras som i högsta grad rörligt. Vi har alltså ett problem som kretsar kring det orörliga klassifikationssystemet och det rörliga samhället.

I beskrivningen av den samtida kontexten är det viktigt att hålla isär två olika, och kan tyckas, motsägelsefulla bilder. Vi har *dels* den reella verkligheten där genussystemet verkar och *dels* statens, eller den dominerande maktens, ideologi som utmärks av jämställdhetssträvanden och synen på könen likhet.

Existensen av ett genussystem eller patriarkat är idag relativt oemotsagd. Den statliga Maktutredningen från 1990 blev ett genombrott för en politisk medvetenhet kring genusteoretiska frågor, här ingår Yvonne Hirdmans artikel om genussystemet (*Demokrati och makt i Sverige*. SOU 1990:44). Det blev officiellt antaget att det finns en manlig norm i samhället och att gruppen kvinnor är underordnade gruppen män. Eva-Maria Svensson, doktor i juridik, skriver: ”Den officiella hållningen i Sverige är numera uttryckligen att '(e)n stor del av samhällets strukturer är uppbyggda efter en manlig norm” (*Jämställdhetspolitiken*, Regeringens skrivelse 1996/97:31, s. 4 efter Svensson 1997, s. 37). Det konstateras även från statligt håll att: ”Trots att de formella hindren för jämställdhet i stort sett är undanröjda präglas vårt samhälle fortfarande i stor utsträckning av brist på jämställdhet i praktiken” (*Delad makt delat ansvar*, Prop. 1993/94:147, s. 17 efter Svensson 1997, s. 37).

Vi har idag en mängd empiri och forskning som visar på genussystemets existens och effekter. Några exempel är den könssegregerade arbetsmarknaden där kvinnodominerade yrken har lägre status än mansdominerade yrken. Kvinnor får fortfarande lägre lön för samma typ av arbete som män. Vi hittar fler män på höga, ledande positioner, speciellt inom det privata näringslivet och i bolagsstyrelser. Den statligt tillsatta Kvinnomaktutredningen lade 1998 fram sin slutrapport *Ty makten är din* (SOU 1998:6). Utredningen visade att fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser fortfarande är mycket ojämn mellan könen. Kvinnor har dessutom fortfarande huvudansvaret för hem och barn vilket resulterar i att kvinnor dubbelarbetar i betydligt högre grad än män.

Jag har här visat på genussystemets existens som innebär att det finns en strukturell ojämlighet mellan könen. Enligt denna bild överensstämmer således SAB-systemets bild av könen och genusrelationerna med den samhällseliga kontexten. Tittar vi däremot på den offentliga maktens syn på könen får vi en annan bild.

Den officiella ideologi när det gäller relationerna mellan könen präglas i samhället idag av jämställdhet.³⁵ Sverige utmärks av vad som brukar kallas statsfeminism och jämställdhetsprogram som tog form på 1970-talet då en rad lagar stiftades för att främja jämställdheten. 1979 antogs den första jämställdhetslagen. Den samhällseliga ideologi som växte fram under senare delen av 1900-talet bygger på att kvinnor och män ses som lika, de ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter.³⁶ Den svenska jämställdhetsideologin uttrycks dels i konstitutionen, dels finns den implicit i demokratitanken. Eduards menar att: ”Jämställdhet mellan könen är en grundläggande

³⁵ Jämställdhetsbegreppet, liksom jämställdhetspolitiken och jämställdhetsforskningen, kan dock problematiseras. Det har bl.a. fått kritik från feministiskt håll för sin könsneutralitet samt för att det döljer att det är gruppen kvinnor som är underordnade gruppen män. Se bl.a. Holmberg (1996, s. 151) samt Eduards (1995, s. 59).

³⁶ Betoningen på likhet kan dock problematiseras eftersom det oftast handlar om kvinnors likhet med män och sällan tvärtom. Återigen blir mannen norm.

statsrättslig norm i Sverige. 'Det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter' heter det i regeringsformen" (Regeringsformen 1974, 1:2 efter Eduards 2003). I politiska sammanhang har termen mainstreaming blivit vanlig. Det innebär att ett köns- eller genusperspektiv ska anläggas på all politik (Eduards 2003).

Det finns dock en diskrepans mellan den offentliga synen på kvinnor och män (representerad av statens jämställdhetssträvanden och betoning av könslikhet) och en annan mer populärkulturell syn som florerar i populärpsykologi, (kvälls)press, populär-vetenskapliga tidskrifter, TV-program, film osv. där könsskillnaderna framhävs som naturliga och något som bör bejakas. Denna diskurs har starka drag av biologism.³⁷

Kritiken av den manliga normen är numera stark i den samhälleliga diskursen. Däremot accepteras fortfarande, i stor utsträckning, den heterosexuella normen. Att vårt samhälle är organiserat och uppbyggt utefter den heterosexuella familjebilden återstår att analysera och problematisera. Queerteorin och homosexualitetsforskningen har inte haft samma genomslagskraft och förmåga att nå ut i den samhälleliga och politiska diskursen som den genusvetenskapliga och feministiska teoribildningen.

³⁷ Se t.ex. Sara Arrhenius *En riktig kvinna: Om biologism och könsskillnad* (1999). Se även Nina Björks *Under det rosa täcket: Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier* (1996), särskilt kapitlet "Jakten på hjärnan".

4. Diskussion samt förslag på åtgärder

Utländska perspektiv

Som framgått tidigare i rapporten har studier av de utländska universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna som DDC, LCC och LCSH visat på liknande problem vad gäller systemens utformning som jag visat på hos SAB-systemet och Svenska ämnesord. Trots en medvetenhet om problemen har inte mycket skrivits när det gäller lösningar. Hope A. Olson, en av de mest framstående forskarna inom fältet, skriver:

Bias in access to knowledge and information for and about marginalized groups is well-documented. The literature of librarianship is replete with critiques of subject heading lists and classifications schemes for their poor representation of gender, race, ethnicity, nationality, religion, ability, sexuality and age (Olson & Schlegl 2001), but few solutions are offered. (Olson & Ward 2002)

Olson (2002) tror att det mest intressanta arbetet när det gäller att hitta lösningar på problemen kommer att bedrivas inom feministiska "communities" av olika slag. Som ett exempel nämner hon Know How konferenserna (<http://www.iiav.nl/knowhow/>).

Det finns, i huvudsak, tre olika förhållningssätt rörande hur dessa problem bör angripas. Det är dock viktigt att komma ihåg att ett förhållningssätt inte utesluter ett annat.

1. Det första är en revision av existerande allmänna system och standarder. Detta är en ständigt pågående process som kontrolleras, men inte nödvändigtvis initieras, av de systemansvariga. Ett exempel här är Sanford Bermans förslag till revisioner och ändringar av LCSH vilket resulterat i flera förbättringar av systemet.
2. Det andra är en anpassning eller bearbetning av allmänna standarder. Detta kan bl.a. ske genom utvidgningar av systemen. Ett exempel på detta är FemDDC.
3. Det tredje är att utveckla specialsystem för ett specifikt ämnesområde. Inom kvinno- och genusvetenskapens fält har det t.ex. utvecklats flera egna tesaurusar och ämnesordslistor. (Dessa tre förhållningssätt är influerade av Olson & Ward 2002)

1. Exemplet Sanford Berman

Den amerikanske bibliotekarien Sanford Berman har sedan 1970-talet analyserat och kritiserat Library of Congress ämnesordslista. Bermans mål är att göra bibliotekskataloger till lättillgängliga och fördomsfria sökverktyg för en bred allmänhet. I boken *Prejudices and antipathies: A tract on the LC subject heads concerning people* (1971, rev. uppl. 1993) agiterar han för en ändring av LCSH med avseende på bl.a. könsaspekter eftersom han menar att systemet diskriminerar kvinnor. Han kritiserar även systemet vad gäller aspekter som etnicitet, religion och sexualitet. Berman har bl.a. påverkat LCSH till att ändra dussintals "women as..." ämnesord, t.ex. "women as accountants" till det mer neutrala "women accountants".

2. Exemplet FemDDC

FemDDC är ett pågående forskningsprojekt som drivs av Hope A. Olson, professor på School of Library and Information Studies på University of Alberta i Kanada, där feministisk vokabulär (hämtad från *A women's thesaurus*) länkas med DDC. Detta är ett

sätt att öppna upp ett traditionellt system och lyfta fram tidigare marginaliserade grupper eller ämnen. Det visar även hur väl DDC uttrycker ämnen som är centrala inom kvinnovetenskapen. Projektet har fått en praktisk tillämpning genom skapandet av ett elektroniskt feministiskt index till DDC vilket har ökat tillgängligheten för kvinnovetenskapligt och feministiskt material. Detta lindrar även problemet med att kvinnovetenskaplig litteratur sprids över stora delar av DDC. På ett mer teoretiskt plan har projektet skapat en metod som kan appliceras på andra ämnesområden och kanske även på andra klassifikationssystem. Projektet har kommit så långt att man kan söka i deras testdatabas (se <http://lily.slis.ualberta.ca/nodewey/>). Tyvärr har ägarna till DDC, OCLC/Forest Press, stoppat arbetet med hänvisning till att det gör intrång i upphovsrätten (Projektet finns dokumenterat i Olson 1998 samt i Olson & Ward 1997 och 2001).

3. Specialsystem

Det vanligaste förhållningssättet har varit att skapa nya egna system för kvinno- och genusvetenskapens litteratur. Det finns inget klassifikationssystem som är utformat utifrån ett kvinno- eller genusperspektiv men däremot har det utvecklats flera tesaurusar. Tesaurusarna har uppkommit ur behovet att förbättra den kvinno- och genusvetenskapliga forskningens kunskapsorganisation då man menat att de universella klassifikationssystemen varit bristfälliga och fördomsfulla.

Bland de engelskspråkiga tesaurusarna finns bl.a. *On equal terms: A thesaurus for nonsexist indexing and cataloging* (1977), *A women's thesaurus: An index of language used to describe and locate information by and about women* (1987), samt *European women's thesaurus: A structured list of descriptors for indexing and retrieving information in the field of the position of women and women's studies* (1998). I Kanada finns den tvåspråkiga *The Canadian feminist thesaurus/Le thesaurus féministe du Canada* (1991) och i Nederländerna finns *The Dutch women's thesaurus* (1992).

Det har även utvecklats en rad specialdatabaser för kvinno-, mans- och genusforskningens informationsbehov.³⁸ Till dessa databaser hör ofta egna ämnesordslistor. Samtidigt som det skapats egna system har man även strävat efter att förbättra och utveckla de universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorerna utifrån ett kvinno- eller genusperspektiv. Dessa s.k. dubbla strategier tror jag kommer fortsätta även i framtiden.³⁹

Diskussion och reflektioner

Min utgångspunkt är att SAB-systemets och Svenska ämnesords nuvarande utformning med mannen som norm ter sig problematisk ur ett genus- eller jämställdhetsperspektiv.

Frågan är kanske vad vi ser som klassifikationssystemens och ämnesordslistorernas syfte: är deras syfte enbart att representera och möjliggöra för återvinning av dokument eller anser vi även att systemen både avspeglar men även formar verkligheten? Om vi anser att systemen även fungerar normerande bör inte vår uppgift då vara att utforma så

³⁸ För en förteckning över dessa se Samuelsson (2000). Se även Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesportal KvinnWebb under Resurstyper: Bibliografier, Databaser (<http://www.ub.gu.se/kvinnwebb/>).

³⁹ Jämför med kvinno- och genusvetenskapens dubbla strategier – att både verka som enskild disciplin och utveckla egna metoder och en egen begreppsapparat men även sträva efter att påverka de traditionella disciplinerna. Se t.ex. Thurén (2000, s. 41-43).

demokratiska, rättvisa, jämlika och jämställda system som möjligt? Detta kan även ses som bibliotekens demokratiska ansvar.

En hållning menar att SAB-systemets utformning och val av ämnesord enbart bör ses i ett pragmatiskt ljus. Man hävdar att detta att kvinnan ständigt lyfts ut och definieras som sitt kön har sin grund i litteraturen. Denna rapport försöker visa att frågan är betydligt mer komplex än så.

Den manliga normen i klassifikationssystemet och bland ämnesorden har flera förklaringar. Dels avspeglar den vårt allmänna språkbruk och vårt samhälle som även de har en manlig norm. Systemets utformning och valet av ämnesord kan alltså ses som en spegling av en samhällelig diskurs. Dels är den en produkt av tiden systemet skapades i, början av 1900-talet med den tidens syn på könen. Till en viss del kanske den även är en följd av kvinnoforskningens landvinningar. Denna forskning har lyft fram och synliggjort kvinnor, som i den traditionella historieskrivningen och vetenskapen ofta varit osynliga. En konsekvens av detta har varit att det skapats en mängd klasser och ämnesord specifikt för kvinnor. En effekt av synliggörandet av kvinnan i systemet har blivit en särbehandling av kvinnan.

Samtidigt som klassifikationssystemets och ämnesordens utformning kan sägas lyfta fram och synliggöra kvinnor medför det alltså att kvinnor särskiljs från normen genom att behandlas som en särskild grupp. Denna problematik är även kärnan i det som brukar benämnas som feminismens paradox. Feminismens paradox är just att den har lyft fram samma könsskillnad som den velat upphäva.

Hansson menar i sin analys av SAB-systemets första upplaga att särskiljningen av kvinnan i systemet kan läsas på två sätt: ”Dels som bekräftande en rådande ideologisk ordning, dels som emanciperande genom synliggörandet av olika alternativ till denna” (1999, s. 209). Hansson tolkar dock senare denna *inkludering genom särskiljning* som repressiv. Detta eftersom kvinnan, och andra alternativ ”lyfts fram såsom varande alternativ och en distans upprättas därigenom till den dominerande normen på ett sätt som gör dem synliga på den underliggande normalitetens villkor” (ibid., s. 235). Slutsatsen blir att ”SAB-systemet gestaltar en bild av relationen mellan könen som är allt annat än emanciperad” (ibid., s. 224). Denna slutsats anser jag fortfarande vara giltig vad gäller det nuvarande systemet.

Denna rapport visar att klassifikationssystem inte kan ses som objektiva och neutrala. Ett klassifikationssystem baseras på vissa prioriteringar och val på bekostnad av andra. Jag skriver härmed in mig i den gren av klassifikationsforskningen som ser systemen som sociala och kulturella konstruktioner. Denna syn innebär dock inte att systemen inte kan eller bör analyseras, kritiseras och förbättras.

Jag vill även lyfta fram en förbättring som skett när det gäller ämnesrepresentationen av genusvetenskapliga dokument under de senaste åren. Att ett ämne kan behandlas utifrån olika teoretiska perspektiv är självklart. Detta är dock något som är svårt att uttrycka med hjälp av klassifikationssystemet. Den genusvetenskapliga litteraturen har en tendens att antingen klumpas ihop under *Ohj Könsrollsfrågor* eller helt försvinna under allmänna klassifikationskoder. Genusaspekten, eller den feministiska aspekten, är ju ett perspektiv som kan läggas på alla ämnen och genom att göra det möjligt att klassificera och därmed söka på just detta teoretiska perspektiv förbättras återvinningen av dessa dokument avsevärt. Även om detta ännu inte kan uttryckas i klassningen finns det

numera en möjlighet att uttrycka detta med hjälp av ämnesorden. Ämnesordet *genusaspekter* finns numera som en underindelning som kan användas under alla typer av ämnesord. Detta är tänkt att användas då klassningen inte räcker till.

För att på bästa sätt tillvarata en disciplin eller ett ämnesområdes kunskapsorganisation behövs specialsystem. Ett universellt klassifikationssystem kan aldrig behandla varje enskild disciplin lika utförligt som ett specialsystem som är särskilt utvecklat för en enda domän kan, det ligger i de universella systemens natur. En av mina slutsatser är därför att det är viktigt att utgå från dubbla strategier. Det behövs specialsystem för genusvetenskapens kunskapsorganisation men de universella systemen behöver även förbättras utifrån ett genusperspektiv. Det verkar även finnas ett starkt stöd i den litteratur jag tagit del av för denna ståndpunkt (se t.ex. NIKK Q-biblioteket 1999 samt Eriksson 1997).

Rapporten visar att SAB-systemet samt Svenska ämnesord är utformade efter en manlig norm. De system som utformats utifrån kvinno- och genusvetenskapens kunskapsystem bygger på en kvinnlig norm. Det skulle vara intressant att se om det går att utforma ett system utan någon underliggande norm – det är en utmaning som ligger framför oss.

Förslag på åtgärder

Den manliga normen

- Den manliga normen som återfinns både i schemat samt i ämnesorden kan motverkas genom att även mannen betraktas som sitt kön och inte enbart som den allmänna människan. Schemat och ämnesorden bör ses över med utgångspunkt i detta. Den manliga normen i systemet kan upphävas genom att fler klasser och framförallt fler ämnesord skapas för män.
- Ett exempel: Klassen *Män på arbetsmarknaden* bör införas under *Ohaf Särskilda grupper av arbetstagare* på samma hierarkiska nivå som *Ohafb Kvinnor på arbetsmarknaden*.
- Utgångspunkten vad gäller ämnesorden bör vara att det, så långt som det är möjligt, ska finnas ett könsneutralt ämnesord (som inkluderar både kvinnor och män) samt ett för kvinnor respektive ett för män. T.ex. *Journalister*, *Kvinnliga journalister*, *Manliga journalister*.

Placering

- Frågan om klassers och ämnesords placering eller ämnestillhörighet anser jag vara den mest komplexa. Det handlar om huruvida genusvetenskapens litteratur bör samlas i systemet eller om den bör spridas över flera klasser. Det är även under denna punkt som det rent praktiskt är mest problematiskt och kostsamt att genomföra ändringar eftersom det skulle medföra stora ändringar av själva schemat.
- Jag skulle vilja se en utredning rörande placeringen av klasserna *Vnamb Kvinnomisshandel* som idag är placerad under *Vna Samhällsmedicin och socialmedicin* samt *Vndp Prostitution, otukt, incest, våldtäkt* som är placerad under *Vnd Sexologi*. Mina reflektioner kring detta presenteras tidigare i rapporten.

Terminologi

- Frågan om terminologi rör två aspekter, dels ordval och benämningar och dels avsaknaden av begrepp. Vad gäller ordval och benämningar anser jag att man ska eftersträva könsneutrala termer då sådana finns.
- Benämningen av klassen *Ohj Könsrollsfrågor* bör ändras till *Genusfrågor* för att bättre överensstämma med den terminologi som används inom det genusvetenskapliga fältet.
- Rapporten visar att många centrala begrepp inom genusvetenskapen saknas. Ämnesord är dock något som ständigt tillkommer. Jag kommer här att lämna några förslag till nya ämnesord som denna rapport har uppmärksammat.

Ämnesordet *Feminism* behöver finindelas. Mina förslag är:

Anarkafeminism, Liberalfeminism, Marxistisk feminism, Radikalfeminism, Socialistisk feminism, Postmodern feminism, Likhetsfeminism samt *Särartsfeminism*.

Andra förslag till nya ämnesord är:

Genussystem, Heteronormativitet, Kvinnofridsbrott, Mainstreaming och *Sexköpare*.

Man bör byta ut det engelska begreppet *Queer theory* mot det numera vedertagna svenska *Queertori*.

Det finns behov av en rad ämnesord för män, några som denna rapport uppmärksammat är: *Frånskilda män, Invandrarmän* och *Manskroppen i konsten*.

I Bilaga 3 visas på förekomst av de föreslagna ämnesorden i LIBRIS samt i *Nationalencyklopedin*.

I framtida översyner och revisioner av SAB-systemet och Svenska ämnesord bör genusperspektivet beaktas.

5. Sammanfattning

Målet med denna rapport har framförallt varit att kartlägga de problem som finns hos SAB-systemet och Svenska ämnesord sett utifrån ett genusperspektiv men även att presentera förslag till ändringar av både schema och ämnesord.

Min teoretiska utgångspunkt är feministisk teori, särskilt Yvonne Hirdmans teori om genussystemet. Systemet bygger på två logiker: isärhållningen mellan könen samt den manliga normens primat. Rapporten presenterar även grunderna i klassifikationsteori, här diskuteras vilka grundläggande teoretiska principer det finns för klassifikations-system, vilka olika typer av system som finns samt vilka begränsningar de olika systemen har. Detta följs av en kort presentation av den gren inom klassifikationsforskningen som kallas kritisk klassifikation. Denna forskningsinriktning ser klassifikationssystemen som produkter av sin tid och sin kontext och därmed speglar de den dominerande samhällsideologin.

Rapportens praktiska genomförande baserar sig på egna observationer samt litteraturstudier. Jag undersöker även hur liknande problem har behandlats i analyser av internationella system, främst DDC och LCSH. SAB-systemet och Svenska ämnesord jämförs även med system som utformats utifrån kvinno- och genusvetenskapens kunskapsyn. Jag använder mig främst av Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordslista samt *European Women's Thesaurus*. Jag gör även sökningar i LIBRIS för att se huruvida systemets utformning korresponderar mot den existerande litteraturen.

Genomgången av schemat och ämnesorden har den manliga normen som övergripande tema. Denna princip tycker jag mig se som ett strukturellt mönster både i klassifikationssystemets samt i ämnesordens utformning. Dagens klassifikationssystem jämförs även med den första upplagan av SAB-systemet som kom 1921. Detta görs med utgångspunkt i Joakim Hanssons avhandling *Klassifikation, bibliotek och samhälle* (1999). I analysen av huvudavdelningarna visar jag att SAB-systemets struktur kan karakteriseras som patriarkal bl.a. genom att traditionellt manliga ämnen prioriteras på bekostnad av t.ex. genusfrågor.

Analysen av systemet och ämnesorden delas upp i tre delar: Mannen som norm och kvinnan som tillhörande särskilda grupper, Placering samt Terminologi. Det tydligaste och mest genomgående mönster som jag identifierat i min läsning av SAB-systemet och Svenska ämnesord är den manliga normen. Vi ser genomgående hur kvinnor, ofta tillsammans med barn och/eller ungdomar, utskiljs som särskilda grupper. Detta händer i stort sett aldrig män som överhuvudtaget inte ses som någon grupp utan som normen som andra grupper definieras gentemot. Gång på gång markeras en gräns mellan en manlig normalitet och ett könsdefinierat andra, kvinnligt. Kvinnor definieras dessutom ofta i en klass som är hierarkiskt underordnad män som befinner sig i den allmänna klassen. Detta avspeglas i ämnesorden där det finns åtskilliga ämnesord som benämner kvinnor medan män ingår i de allmänna (könsneutrala) ämnesorden.

Min slutsats att kvinnor i mycket högre grad än män definieras som sitt kön är något som även konstateras i studier av de internationella universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna. I en jämförelse med Hanssons analys av den första upplagan av SAB-systemet kan vi se att systemets behandling av könen inte har ändrats i grunden. Den manliga normen kvarstår och kvinnan definieras fortfarande i hög grad som den

avvikande andra. SAB-systemets och Svenska ämnesords syn på könen baserar sig alltså på en manlig norm där kvinnor ses som en könskategori medan män ses som könsneutrala människor.

Med hjälp av feministisk teori har jag synliggjort och analyserat den manliga normen i SAB-systemet samt Svenska ämnesord, inspirerad av queerteori har jag även identifierat en heterosexuell norm i systemen. Heteronormativiteten fungerar på samma sätt som den manliga normen. Normen förutsätts tyst medan alternativen till normen (homosexuella och kvinnor) definieras och särskiljs. Vi kan således dra slutsatsen att SAB-systemet och Svenska ämnesord är utformade och uppbyggda efter en manlig heterosexuell norm.

Vi kan se tydliga spår av Hirdmans genussystem i SAB-systemet och Svenska ämnesord. Genussystemets två logiker; isärhållningen mellan könen samt den manliga normens primat framträder tydligt i klassifikationssystemet och bland ämnesorden.

Jag har även visat att föreställningen att SAB-systemet och ämnesorden enbart skulle korrespondera mot litteraturen inte alltid stämmer. Det finns litteratur om män som grupp, om män som ett specifikt kön, inom en rad områden, trots detta finns det mycket få klassningar eller ämnesord för att uttrycka detta.

Rapporten diskuterar även frågor som rör placering och terminologi. Vissa klassers placering, liksom viss terminologi kan ifrågasättas utifrån ett genusperspektiv. Ett annat problem med SAB-systemet och Svenska ämnesord är avsaknaden av begrepp som är centrala inom genusvetenskapen. Jag har även visat att begrepp som är relaterade till varandra inom genusvetenskapen eller feministisk teori sprids över systemets olika klasser. Detta är ett generellt problem med de traditionella klassifikationssystemen, som är uppbyggda efter en monodisciplinär syn på kunskap, som drabbar tvärvetenskapliga ämnen. Jag har också visat att placeringen av könsrollsfrågor under samhällsvetenskap ger en alltför ensidig bild av genusvetenskapens ämnestillhörighet. Återigen är det ämnets tvärvetenskaplighet som gör det svårt för SAB-systemet att hantera det på ett tillfredsställande sätt. Rapporten visar även att systemets utformning ofta bryter mot de klassifikationsteoretiska principerna.

Det jag visat på i min analys är inte något specifikt för SAB-systemet och Svenska ämnesord utan avspeglar en samhällelig diskurs där mannen fortfarande är norm inom de flesta områden. Den manliga normen är även tydlig i vårt språk. Utmärkande för denna diskurs är att män sällan definieras utifrån sitt kön. En annan tydlig norm i den samhälleliga diskursen är heteronormativiteten. Min analys av SAB-systemet visar därmed att klassifikationssystemet är en produkt som inte enbart speglar den litteratur som systemet representerar, det speglar även det omgivande samhället.

Den andra delen av analysen består av en vidare kontextuell tolkning av klassifikationssystemet. Denna del syftar till att undersöka huruvida SAB-systemets syn på könen motsvarar den dominerande synen på könen som finns i samhället idag. Mitt syfte är dels att identifiera tidens genussystem och dels den dominerande maktens syn på könen. Även här gör jag en jämförelse med Hanssons analys av relationen mellan system och kontext vid tiden för SAB-systemets skapande. Slutsatsen blir att genussystemets två logiker, könsens isärhållning och den manliga normens primat är mycket framträdande vid tiden för systemets skapande, både i samhällets reella utformning samt i den dominerande maktens ideologi. Om SAB-systemets bild av

könen 1921 stod i samklang med den dominerande maktens ideologi menar jag att så inte längre kan sägas vara fallet. Medan synen på könen och genusordningen i klassifikationssystemet inte har ändrats i grunden sedan 1921 har statens, eller den dominerande maktens, syn genomgått stora förändringar. Den officiella ideologi när det gäller relationerna mellan könen präglas idag av jämställdhet. Detta är *en* bild av den samhälleliga kontexten. En annan, och kan tyckas, motsägelsefull bild är att genussystemet fortfarande strukturerar vårt samhälle.

Jag menar därför att SAB-systemets syn på och behandling av könen där mannen utgör en tydlig norm överensstämmer med den genusordning som finns i samhället. Även den heterosexuella normen i systemet kan sägas korrespondera mot en utbredd samhällelig norm. Däremot överensstämmer inte SAB-systemets syn på könen med den samhälleliga maktens jämställdhetsideologi.

Studier av utländska universella klassifikationssystem och ämnesordslister som DDC, LCC och LCSH visar på liknande problem vad gäller systemens utformning som jag visat på hos SAB-systemet och Svenska ämnesord. I kapitel fyra blickar jag utomlands och tittar på vilka lösningar som diskuterats kring denna problematik. Tre förhållningssätt presenteras och exemplifieras. Det första är en revision av existerande system och standarder, det andra är en anpassning eller bearbetning av allmänna standarder och det tredje är att utveckla specialsystem. Alla tre strategierna har prövats och används. Det vanligaste förhållningssättet har varit att skapa egna system för kvinno- och genusvetenskapens kunskapsorganisation. Samtidigt som det skapats egna system har man även strävat efter att förbättra och utveckla de universella klassifikationssystemen och ämnesordslistorna utifrån ett genusperspektiv. En av mina slutsatser är att dessa dubbla strategier bör fortsätta i framtiden.

Rapporten utmynnar i några förslag på åtgärder. Den övergripande slutsatsen är att den manliga norm som återfinns både i schemat samt i ämnesorden kan motverkas genom att även mannen betraktas som sitt kön och inte enbart den allmänna människan. Schemat och ämnesorden bör ses över med utgångspunkt i detta. Den manliga normen kan upphävas genom att fler klasser och framförallt fler ämnesord skapas för män. Utgångspunkten vad gäller ämnesorden bör vara att det ska finnas ett könsneutralt ämnesord samt ett för kvinnor respektive ett för män. Vidare föreslås en översyn av klassen *V Medicin*. Det gäller placeringen av klasserna *Vnamb Kvinnomisshandel* som är placerad under *Vna Samhällsmedicin och socialmedicin* samt *Vndp Prostitution, otukt, incest, våldtäkt* som är placerad under *Vnd Sexologi*. Vad gäller terminologi föreslår jag att man ska eftersträva könsneutrala termer då sådana finns. Jag ger även några förslag till nya ämnesord som uppmärksammas i rapporten. Slutligen är min förhoppning att man i framtida översyner och revisioner av SAB-systemet och Svenska ämnesord beaktar genusperspektivet.

Källförteckning

Arrhenius, Sara (1999). *En riktig kvinna: Om biologism och könsskillnad*. Stockholm: Atlas.

Benito, Miguel (2000). *Kunskapsorganisation: En introduktion till katalogisering, klassifikation och indexerings*. Preliminär version. Borås: Taranco.

Berman, Sanford (1971). *Prejudices and antipathies: A tract on the LC subject heads concerning people*. Metuchen, N.J.: Scarecrow Press.

Berntsson, Göran (1997). *Klassifikation enligt SAB-systemet: Ett läromedel*. 2. rev. uppl. Borås: Taranco.

Björk, Nina (1996). *Under det rosa täcket: Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bonniers svenska ordbok (1998). 7. uppl. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Borgström, Eva (1998). Queerstudier i USA: Och i Sverige. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol. 19, nr 1, s. 8-22.

Brännström, Helena & Modin, Elsa (1996). *Kvinnor är inte ett ämne: Ämnesindexering på Kvinnohistoriska samlingarna*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, 1996:34. Borås: Högskolan i Borås.

Canadian feminist thesaurus: Le thésaurus féministe du Canada (1991). Ontario: Ontario Institute for Studies in Education.

Capek, Mary Ellen S. (ed.) (1987). *A women's thesaurus: An index of language used to describe and locate information by and about women*. New York: Harper & Row.

Danius, Sara (1995). Själens är kroppens fångelse: Om den vanskliga distinktionen mellan kön och genus. I *Feministisk bruksanvisning*. Lindén & Milles (red.). Stockholm: Norstedt, s. 143-166.

Demokrati och makt i Sverige (1990). Maktutredningen. SOU 1990:44. Stockholm: Allmänna förlaget.

Eduards, Maud Landby (1993). Politiken förkroppsligad. I *Politikens väsen: Idéer och institutioner i den moderna staten*. Sydow, Wallin & Wittrock (red.). Stockholm: Tiden, s. 99-108.

Eduards, Maud (1995). En allvarsam lek med ord. I *Viljan att veta och viljan att förstå: Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*. Utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning. SOU 1995:110. Stockholm: Fritze, s. 55-64.

Eduards, Maud (2003). Jämställdhetspolitik. *Nationalencyklopedin*.
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=218488 [2003-03-14]

Eriksson, Inger (1997). *Kvinno-, mans- och genusforskning: Kartläggning och behovsanalys av informationsförsörjningen*. Göteborg: Göteborgs universitetsbibliotek. Även tillgänglig som: <http://www.ub.gu.se/ansvar/Ansvkvinn.html> [2002-03-06]

Eriksson, Inger (2002). *Självvärdering av ansvarsbiblioteksverksamheten inom Kvinno-, mans- och genusforskningen 1997-2001*. Göteborg: Göteborgs universitetsbibliotek. http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/info/utvardering_kvinn.pdf [2002-11-06]

European women's thesaurus: A structured list of descriptors for indexing and retrieving information in the field of the position of women and women's studies (1998). Amsterdam: IIAV.

Foskett, A. C. (1971). Misogynists all: A study in critical classification. *Library Resources & Technical Services*, vol. 15, no. 2, s. 117-121.

Foskett, A. C. (1984). Better dead than read: Further studies in critical classification. *Library Resources & Technical Services*, vol. 28, s. 346-359.

Gemzöe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda.

Gothlin, Eva (1999). *Kön eller genus?* Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Grov kvinnofridskränkning (2003). *Nationalencyklopedin*. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=186353 [2003-03-14]

Göteborgs universitet. Jämställdhetskommittén (2000). *Jämställdhetsplan 2000-2002*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Hansson, Joacim (1999). *Klassifikation, bibliotek och samhälle: En kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. Borås: Valfrid. Diss. Göteborgs universitet.

Himanen, Ritva (1990). *Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor: Titlar och yrkesbeteckningar i nusvensk dagspress*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Hirdman, Yvonne (1988). Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, årg. 9, nr 3, s. 49-63.

Hirdman, Yvonne (1990). Genussystemet. I *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningen. SOU 1990:44. Stockholm: Allmänna förlaget, s. 73-116.

Hirdman, Yvonne (2001). *Genus: Om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.

Hirdman, Yvonne (2003). Genus. *Nationalencyklopedin*. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=181336 [2003-03-14]

Hjortsæter, Ellen (1994). *Ämnesordskatalogisering*. Lund: Bibliotekstjänst.

Hjørland, Birger (1995). *Informationsvidenskablige grundbegreber*. 2 vol. 2. rev. udg. København: Danmarks Biblioteksskole.

Holmberg, Carin (1996). *Det kallas manshat: En bok om feminism*. Göteborg: Anamma.

Höglund, Anna Maria (2000). *Män och kvinnor - vad vet en genusvetare?: Intervjuer med genusforskare*. Stockholm: Cura: Utbildningsradion.

Intner, Sheila S. & Futas, Elizabeth (1996). The role and impact of Library of Congress Classification on the assessment of women's studies collections. *Library Acquisitions: Practice & Theory*, vol. 20, no. 3, s. 267-279.

Jeffner, Stina (1997). "Liksom våldtäkt, typ": *Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Univ. Diss. Uppsala Universitet.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek (1921). Norstedt: Stockholm.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek (1997). 7. omarb. uppl. Lund: Bibliotekstjänst.

Klasson, Maj (1995). Knowledge organisation as a mirror of society. I *Social change and adult education research: Adult education research in Nordic countries 1994*. Klasson et. al. (eds.). Linköping: Univ., s. 19-32.

Klasson, Maj (1996). Scripted knowledge, knowledge organisation and the adult information user. *Svensk Biblioteksforskning*, nr 2/3, s. 5-16.

Kvinnofrid (1995). Kvinnovåldskommissionen. SOU 1995:60. Stockholm: Fritze.

Kvinnofrid (2003). *Nationalencyklopedin*.

http://www.ne.se/jsp/search/article.sp?i_art_id=234548 [2003-03-14].

Larsson, Lisbeth (red.) (1996). *Feminismer*. Lund: Studentlitteratur.

Ljung, Margareta (1998). Feministisk teori. I *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Månson (red.). 5. rev. uppl. Stockholm: Rabén Prisma, s. 221-260.

Lochhead, Ishbel (1985). Bibliographic control of feminist literature. *Catalogue & Index*, no. 76/77, s. 10-15.

Maggio, Rosalie (1992). *The bias-free word finder: A dictionary of nondiscriminatory language*. Boston: Beacon Press.

Marshall, Joan K. (1977). *On equal terms: A thesaurus for nonsexist indexing and cataloging*. Comp. by Joan K. Marshall. New York: Neal-Schuman Publishers.

Moi, Toril (1997). Vad är en kvinna?: Kön och genus i feministisk teori. *Res Publica*, nr 35/36, s. 71-158.

NIKK Q-biblioteket (1999). *Rapport från förprojektet "Ett nordiskt virtuellt kvinno- och könsforskningsbibliotek"*. <http://www.nikk.uio.no/qbiblioteket/q-virtrapp.html> [2001-05-16]

- Ny litteratur om kvinnor: *En bibliografi* (2002). Göteborg: Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek, nr 4.
<http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/nylitt> [2003-03-14]
- Näringsdepartementet (2003). *Jämställdhet mellan kvinnor och män*. Uppdaterad: 2003-02-13. <http://naring.regeringen.se/fragor/jamstalldhet/index.htm> [2003-03-15]
- Olson, Hope A. (1994). Universal models: A history of the organization of knowledge. I *Knowledge organization and quality management: Proceedings of the Third international ISKO conference, 20-24 June 1994, Copenhagen, Denmark*. Albrechtsen & Ørnager (eds.). Frankfurt/Main: Indeks Verlag, s. 72-80.
- Olson, Hope A. (1996a). Dewey thinks therefore he is: The epistemic stance of Dewey and DDC. I *Knowledge organization and change: Proceedings of the Fourth international ISKO conference 15-18 July 1996, Washington DC, USA*. Green (ed.). Frankfurt/Main: Indeks Verlag, s. 302-312.
- Olson, Hope A. (1996b). Between control and chaos: An ethical perspective on authority control. I *Authority control in the 21st century: An invitational conference, March 31-April 1, 1996*. <http://www.oclc.org/oclc/man/authconf/holson.htm> [2001-03-12]
- Olson, Hope A. & Ward, Dennis B. (1997). Feminist locales in Dewey's landscape: Mapping a marginalized knowledge domain. I *Knowledge organization for information retrieval: Proceedings of the Sixth international study conference on classification research*. The Hague: International Federation for Information and Documentation, s. 129-133.
- Olson, Hope A. (1998). Mapping beyond Dewey's boundaries: Constructing classificatory space for marginalized knowledge domains. *Library Trends*, vol. 47, no. 2, s. 233-254.
- Olson, Hope A. (1999). Exclusivity, teleology and hierarchy: Our Aristotelean legacy. *Knowledge Organization*, vol. 26, no. 2, s. 65-73.
- Olson, Hope A. (2001). The power to name: Representation in library catalogs. *Signs: Journal of women in culture and society*, vol. 26, no. 3, s. 639-668.
- Olson, Hope A. & Schlegl, Rose (2001). Standardization, objectivity, and user focus: A meta-analysis of subject access critiques. *Cataloguing & Classification Quarterly*. vol. 32, no. 2, s. 61-80.
- Olson, Hope A. & Ward, Dennis B. (2001). *Finding spaces for feminism in traditional library classification: Dewey Decimal Classification, Windows and the World Wide Web*. <http://www.ualberta.ca/~holson/femclass> [2002-03-06]
- Olson, Hope A. (2002). E-post. 2002-10-20.
- Olson, Hope A. & Ward, Dennis B. (2002). Mundane standards, everyday technologies, equitable access. Opublicerad artikel.

Ord för ord: Norstedts svenska synonymordbok (1999). 4. uppl. Stockholm: Norstedts ordbok.

Pettersson, Karin (2001). *Den manliga heterosexuella normen: En analys av SAB-systemet utifrån ett feministiskt och queerteoretiskt perspektiv*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, 2001:73. Borås: Högskolan i Borås. Även tillgänglig som: <http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2001/01-73.pdf> [2003-03-14]

Quinn, Brian (1994). Recent theoretical approaches in classification and indexing. *Knowledge Organization*, vol. 21, no. 3, s. 140-147.

Rekdal, Olaug & Skutnabb-Kangas, Tove (1979). Kvinnoperspektiv på språk. I *Gråt inte – forska! Kvinnovetenskapliga studier saml. av Karin Westman Berg*. Stockholm: Prisma, s. 49-69.

Rich, Adrienne (1980). Compulsory heterosexuality and lesbian existence. *Signs: Journal of women in culture and society*, vol. 5, no. 4, s. 631-660.

Rogers, Margaret N. (1993). Are we on equal terms yet?: Subject headings concerning women in LCSH, 1975-1991. *Library Resources & Technical Services*, vol. 37, no. 2, s. 181-196.

ROKS. Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige. (2003). Uppdaterad: 2003-03-09. <http://www.roks.se/index.html> [2003-03-14]

Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Rowley, Jennifer E. (1992). *Organizing knowledge: An introduction to information retrieval*. 2. ed. Aldershot: Ashgate.

Samhällsmedicin (2003). *Nationalencyklopedin*. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=299706 [2003-03-14]

Samuelsson, Jenny (2000). *Kvinno-, mans- och genusforskningens informationsförsörjning. Kartläggning av forskningsområdet och dess databaser. Kvantitativ & kvalitativ undersökning av databasen KVINNSAM*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, U:158. Umeå: Umeå Universitet.

Sexualiserat våld (2003). *Nationalencyklopedin*. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=304069 [2003-03-14]

Spender, Dale (1980). *Man made language*. London: Routledge & Kegan Paul.

Svensk biblioteksförenings kommitté för Klassifikationssystem för svenska bibliotek (SAB-systemet) (2003). <http://www.biblioteksforeningen.org/komm/klass/> [2003-03-14]

Svenska akademiens ordlista över svenska språket (1998). 12. uppl. Stockholm: Norstedts ordbok.

Svenska ämnesord (2003). <http://www.amnesord.kb.se/>

Svensson, Eva-Maria (1997). *Genus och rätt: En problematisering av föreställningen om rätten*. Uppsala: Iustus. Diss. Göteborg Handelshögskolan.

Thurén, Britt-Marie (2000). Den gamla gåtan om kvinnor och män. I *Män och kvinnor - vad vet en genusvetare?: Intervjuer med genusforskare*. Höglund. Stockholm: Cura: Utbildningsradion, s. 12-43.

Ty makten är din: Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige (1998). Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1998:6. Stockholm: Fritze.

Varannan damernas (1987). Utredningen om kvinnorepresentation. SOU 1987:19. Stockholm: Allmänna förlaget.

Wendt Höjer, Maria & Åse, Cecilia (1999). *Politikens paradoxer: En introduktion till feministisk politisk teori*. 2. omarb. och utök. uppl. Lund: Academia adacta.

Wendt Höjer, Maria (2002). *Rädslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber. Diss. Stockholms universitet.

Westman, Margareta (1995). Han och hon i språket. I *Språkets lustgård och djungel*. Stockholm: Norstedt, s. 115-120.

Wilson, Allan (1992). The hierarchy of belief: Ideological tendentiousness in universal classification. I *Classification research for knowledge representation and organization: Proceedings of the 5th international study conference on classification research, Toronto, Canada, June 24-28 1991*. Williamson & Hudon (eds.). Amsterdam: Elsevier, s. 389-397.

Wold-Karlsen, Siv (1989). Det kvinnliga folkbiblioteket. *Bibliotek i samhälle*, nr 1, s. 10-16.

Åsberg, Cecilia (1998). Debatten om begreppen: "Genus" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1980-1998. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, årg. 19, nr 2, s. 29-41.

Ämnesordsregister – Kvinnohistoriska samlingarna (2003). Uppdaterad: 2003-02-07. <http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/kvinnsam/ordlista.html> [2003-03-14]

Ämnesord för kvinnor

Från databasen Svenska ämnesord <http://www.amnesord.kb.se/>

Utan se-hänvisningar

Ämnesorden i fetstil har ingen motsvarighet hos ämnesord för män

Adelskvinnor

Afrikansk litteratur – kvinnliga författare

Afrikanska kvinnliga författare

Afro-amerikanska kvinnor

AIDS hos kvinnor

Amerikansk litteratur – kvinnliga författare

Amerikanska kvinnliga författare

Arbetarkvinnor

Arbetarkvinnor i litteraturen

Bibliska kvinnor

Bisexuella kvinnor

Damfotboll

Damhattar

Damidrott

Damidrott i massmedia

Damkör

Damkör – musikalier – a cappella

Damkör – musikaler – med ackompanjemang

Damkör – musiskinspelningar – a cappella

Damkör – musikinspelningar – med ackompanjemang

Damkörer

Damkörer – Sverige

Dammode

Damskrädderi

Damtidningar

Damtidningar - Sverige

Ensamstående kvinnor

Ensamstående kvinnor – psykologi

Flyktingkvinnor

Frånskilda kvinnor

Gifta kvinnor

HIV-positiva kvinnor

Homosexuella kvinnor

Idrottskvinnor

Invandrarkvinnor

Irländska kvinnliga författare

Judiska kvinnor

Kastration - kvinnor

Katolska kvinnor

Keltiska kvinnor

Kristna kvinnor

Kurdiska invandrarkvinnor

Kvinnan

Kvinnan i filmen

Kvinnan i konsten
Kvinnan i litteraturen
Kvinnlig arbetskraft
Kvinnlig arbetskraft – arbete och arbetsmarknad
Kvinnlig arbetskraft – företagsekonomi
Kvinnlig könsstämpning
Kvinnlig rösträtt
Kvinnlig sexualitet
Kvinnlig sexualitet i litteraturen
Kvinnlig skönhet
Kvinnlig vänskap
Kvinnliga akademiker
Kvinnliga alkoholister
Kvinnliga alpinister
Kvinnliga arkeologer
Kvinnliga arkitekter
Kvinnliga brottslingar
Kvinnliga chefer
Kvinnliga chefer i massmedia
Kvinnliga copywriter
Kvinnliga dansare
Kvinnliga dramatiker
Kvinnliga fackliga ledare
Kvinnliga filantroper
Kvinnliga filmregissörer
Kvinnliga filosofer
Kvinnliga folklivsforskare
Kvinnliga formgivare
Kvinnliga forskare
Kvinnliga fotografer
Kvinnliga fotokonstnärer
Kvinnliga fyrmästare
Kvinnliga fysiker
Kvinnliga fångar
Kvinnliga företagare
Kvinnliga företagsledare
Kvinnliga författare
Kvinnliga författare i konsten
Kvinnliga generaldirektörer
Kvinnliga geografer
Kvinnliga grafiker
Kvinnliga gruvarbetare
Kvinnliga gymnaster
Kvinnliga gymnastiklärare
Kvinnliga hamnarbetare
Kvinnliga helgon
Kvinnliga historiker
Kvinnliga idrottsledare
Kvinnliga industriarbetare
Kvinnliga intellektuella
Kvinnliga journalister

Kvinnliga keramiker
Kvinnliga kockar
Kvinnliga kommunister
Kvinnliga konstkritiker
Kvinnliga konstmecenater
Kvinnliga konstnärer
Kvinnliga konsumenter
Kvinnliga krigsfångar
Kvinnliga krigsfångar – folkrätt
Kvinnliga librettister
Kvinnliga litteraturvetare
Kvinnliga läkare
Kvinnliga lärare
Kvinnliga martyrer
Kvinnliga matematiker
Kvinnliga mecenater
Kvinnliga missbrukare
Kvinnliga missionärer
Kvinnliga musiker
Kvinnliga mystiker
Kvinnliga mördare
Kvinnliga nobelpristagare
Kvinnliga officerare
Kvinnliga pedagoger
Kvinnliga pilgrimer
Kvinnliga poeter
Kvinnliga poliser
Kvinnliga politiker
Kvinnliga postanställda
Kvinnliga professorer
Kvinnliga profeter
Kvinnliga präster
Kvinnliga präster – genusaspekter
Kvinnliga psykoanalytiker
Kvinnliga rabiner
Kvinnliga regissörer
Kvinnliga rektorer
Kvinnliga resenärer
Kvinnliga riksdagsledamöter
Kvinnliga riksdagsledamöter – Sverige
Kvinnliga rockmusiker
Kvinnliga skolledare
Kvinnliga skulptörer
Kvinnliga soldater
Kvinnliga spelmän
Kvinnliga spioner
Kvinnliga studenter
Kvinnliga studerande
Kvinnliga studerande – högskolan
Kvinnliga tecknare
Kvinnliga teknologer

Kvinnliga terrorister
Kvinnliga textilarbetare
Kvinnliga tonsättare
Kvinnliga trädgårdsmästare
Kvinnliga upptäcktsresande
Kvinnliga vetenskapsmän
Kvinnlighet
Kvinnoforskning
Kvinnofrid
Kvinnofrigörelse
Kvinnofrågor
Kvinnofängelser
Kvinnoföreningar
Kvinnoförtryck
Kvinnogravar
Kvinnohandel
Kvinnohistoria
Kvinnohus
Kvinnojourer
Kvinnojourer – Sverige
Kvinnokläder
Kvinnokläder – konfektion och skrädleri
Kvinnokroppen
Kvinnokroppen i konsten
Kvinnolitteratur
Kvinnolön
Kvinnomisshandel
Kvinnomord
Kvinnopolitik
Kvinnopsykologi
Kvinnor
Kvinnor – alkoholvanor
Kvinnor – arbete och arbetsmarknad
Kvinnor – brott mot
Kvinnor – böcker och läsning
Kvinnor – etnografi
Kvinnor – folktro och folkseder
Kvinnor – historia
Kvinnor – religiösa aspekter – buddhism
Kvinnor – rättslig ställning
Kvinnor – rättslig ställning – historia
Kvinnor – sociala nätverk
Kvinnor – utbildning och undervisning
Kvinnor i arbetarrörelsen
Kvinnor i det offentliga livet
Kvinnor i fackföreningsrörelsen
Kvinnor i filmen
Kvinnor i försvaret
Kvinnor i politiken
Kvinnor inom högskolan
Kvinnor med funktionshinder

Kvinnor och fred
Kvinnor och judendom
Kvinnor och krig
Kvinnor och litteratur
Kvinnor och massmedia
Kvinnor och rasism
Kvinnor och religion
Kvinnor och teknik
Kvinnorepresentation
Kvinnorollen
Kvinnorätt
Kvinnorörelsen
Kvinnosjukdomar
Kvinnospråk
Kvinnosyn
Kvinnoyrken
Medelålders kvinnor
Muslimska kvinnor
Psykiskt handikappade kvinnor
Samiska kvinnor
Sterilisering (födelsekontroll) – klinisk aspekt – kvinnor
Svarta kvinnor
Svarta kvinnor i konsten
Svarta kvinnor i litteraturen
Synskadade kvinnor
Yrkeskvinnor
Äldre kvinnor
Överklasskvinnor

Ämnesord för män

Från databasen Svenska ämnesord <http://www.arnesord.kb.se/>

Utan se-hänvisningar

Ämnesorden i fetstil har ingen motsvarighet hos ämnesord för kvinnor

Afro-amerikanska män

Ensamstående män

Herrmode

Herrskrädderi

Homosexuella män

Idrottsmän

Kastration – män

Manlig prostitution

Manlig vänskap

Manliga lärare

Manliga vårdbiträden

Manlighet

Mannen

Mannen – psykologi

Mannen i filmen

Mannen i konsten

Mannen och sexuallivet

Mansforskning

Mansfrågor

Mansjourer

Mansjourer – Sverige

Manskläder

Manskläder – konfektion och skrädderi

Manskvartett

Manskvartett – musikalier

Manskvartett – musikinspelningar

Manskör

Manskör – musikalier – a cappella

Manskör – musikalier – med ackompanjemang

Manskör – musikinspelningar – a cappella

Manskör – musikinspelningar – med ackompanjemang

Manskörer

Manskörer – Sverige

Mansrollen

Manssamhället

Mansspråk

Medelålders män

Män

Män – alkoholvanor

Män – arbete och arbetsmarknad

Män – Förenta staterna

Sterilisering (födelsekontroll) – klinisk aspekt – män

Vildmän (mytiska gestalter) i konsten

Äldre män

Ämnesordsförslag

Ämnesord	Förekomst i LIBRIS	Nationalencyklopedin
Anarkafeminism	2 gånger i titel	Ja
Liberalfeminism		Ja
Likhetsfeminism		Ja
Marxistisk feminism		Nej
Postmodern feminism		Ja
Radikalfeminism	3 gånger som ämnesord	Ja
Socialistisk feminism	1 gång i titel	Ja
Särartsfeminism		Ja
Heteronormativitet	1 gång i titel	Nej
Genussystem	7 gånger i titel 1 gång som ämnesord	Ja
Kvinnofridsbrott	1 gång som ämnesord 1 gång i titel	Ja
Mainstreaming	49 gånger som ämnesord	Ja
Queerteori	14 gånger som ämnesord	Nej
Sexköpare	1 gång i titel	Ja
Frånskilda män	2 gånger som ämnesord	Nej
Invandarmän	1 gång som ämnesord 3 gånger i titel	Nej
Manskroppen i konsten	6 gånger som ämnesord	Nej